

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду. Для отримання додаткової інформації див. повне посилання на авторське право в кінці цього документу.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

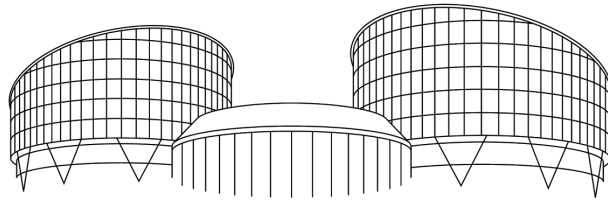
СПРАВА EWEIDA ТА ІНШІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА

(Заяви №№ 48420/10, 59842/10, 51671/10 та 36516/10)

РІШЕННЯ
[Витяги]

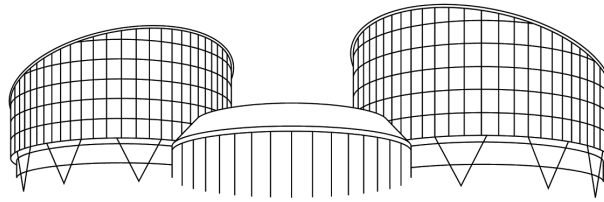
СТРАСБУРГ

15 січня 2013 року

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Це рішення набуде статусу остаточного за умов, викладених у статті 44 § 2 Конвенції.
Воно може підлягати редакційним виправленням.*

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

У справі Eweida та інші проти Сполученого Королівства,
Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Девід Тор Бйоргвінссон (David Thór Björgvinsson), *Голова*,
Ніколас Братца (Nicolas Bratza),
Лех Гарлицький (Lech Garlicki),
Пяіві Хірвель (Päivi Hirvelä),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva),
Небойша Вучініч (Nebojša Vučinić),
Вінсент А. Де Гаetano (Vincent A. De Gaetano), *судді*,
та Лоуренс Ерлі (Lawrence Early), *Секретар Секції*,

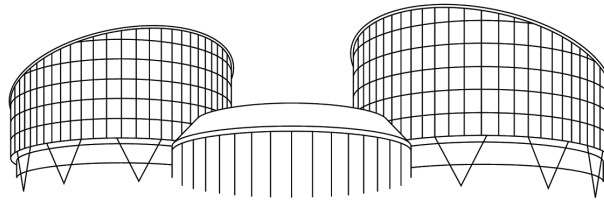
Після наради за зачиненими дверима 4 вересня та 11 грудня 2012 року,
Постановляє таке рішення, ухвалене в цю дату:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за чотирма заявами (№№ 48420/10, 59842/10, 51671/10 та 36516/10) проти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, які подали до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основних свобод («Конвенція») четверо британських громадян: пані Надя Евейда (Nadia Eweida), пані Ширлі Чаплін (Shirley Chaplin), пані Ліліан Лейдел (Lillian Ladele) та пан Гарі Макфарлейн (Gary McFarlane; «заявники») - 10 серпня 2010 року, 29 вересня 2010 року, 3 вересня 2010 року та 24 червня 2010 року, відповідно.

2. Заявників представляли: юридична компанія «Отон Ейнсворт» (Aughton Ainsworth), що знаходиться в м. Манчестер (пані Евейду), пан Пол Даймонд (Paul Diamond; пані Чаплін та пана Макфарлейна) та юридична компанія «Ормеродс» (Ormerods), що знаходиться в м. Кройдон (Croydon), графство Суррей (пані Лейдел). Уряд Сполученого Королівства («уряд») представляла його уповноважена, пані Ахіла Сорнараджа (Ahila Somarajah).

3. Заявники скаржилися, що національне законодавство належним чином не захистило їхнє право на сповідування своєї релігії. Зокрема, пані Евейда та пані Чаплін скаржаться на накладені на них обмеження з боку їхніх роботодавців на

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

відкрите носіння ними натільних хрестиків на шиї. Пані Лейдел та пан Макфарлейн скаржилися на санкції, застосовані щодо них їхніми роботодавцями в результаті висловлення ними своєї занепокоєності щодо виконання послуг, які, на їхню думку, виправдовували гомосексуальний союз. Пані Евейда, пані Чаплін та пан Макфарлейн посилалися на статтю 9 Конвенції, взяту окремо та в поєднанні зі статтею 14, а пані Лейдел скаржилася лише за статтею 14, взятою в поєднанні зі статтею 9.

4. 12 квітня 2011 року справу пані Чаплін було об'єднано зі справою пані Евейди, а справу пана Макфарлейна було об'єднано зі справою пані Лейдел. Усі чотири заяви було доведено до відома уряду. Суд також вирішив, що питання прийнятності та суті справ будуть розглянуті одночасно (стаття 29 § 1). На момент винесення цього рішення він також вирішив об'єднати всі чотири справи.

5. Голова надав дозвіл на участь у письмовій процедурі в якості третіх сторін наступним фізичним особам та організаціям (стаття 36 § 2 Конвенції та правило 44 § 2): Комісії з питань рівності та прав людини (Equality and Human Rights Commission); Національному світському товариству (National Secular Society); д-ру Яну Камогурському (Jan Carnogurksy) та Фонду оборони Альянсу (Alliance Defense Fund); єпископу Майклу Назір-Алі (Michael Nazir-Ali); агенції «Premier Christian Media»; єпископам Честерському (Bishop of Chester) та Блекбернському (Bishop of Blackburn), асоціації «Giuseppi Dossetti: i Valori», Обсерваторії з питань нетерпимості та дискримінації християн в Європі (Observatory on Intolerance and Discrimination against Christians in Europe); організації «Свобода» (Liberty), Інституту Клепхема (Clapham Institute) та KLM; Європейському центру права та справедливості (European Centre for Law and Justice); лорду Кері Кліфтонському (Lord Carey of Clifton) та Міжнародній федерації ліг з прав людини (Fédération Internationale des ligues des Droits de l'Homme; Міжнародній федерації з прав людини, Міжнародній комісії юристів та Європейському відділенню Міжнародної асоціації лесбіянок, геїв, бісексуалів, транссексуалів та інтерсексуалів (ЛГБТ-Європа).

6. 4 вересня 2012 року в Палаці прав людини в Страсбурзі було проведено відкрите слухання справи (правило 59 § 3).

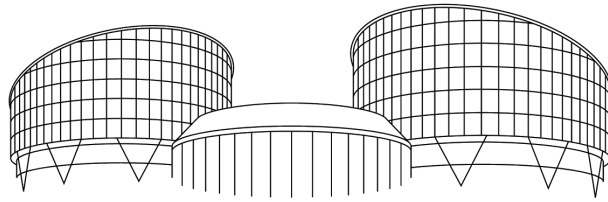
У Суді були присутні:

(a) від уряду

Пані Ахіла Сорнараджа

Урядова уповноважена

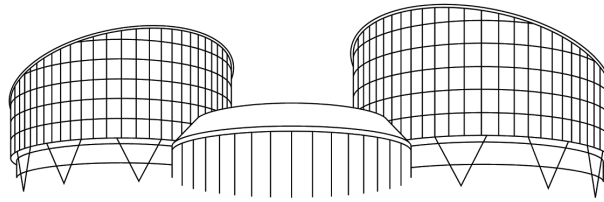
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Пан Джеймс Іді (James Eadie), королівський адвокат	<i>Радник</i>
Пан Ден Скуайрз (Dan Squires)	<i>Радник</i>
Пані Сьюзен Лерер (Suzanne Lehrer)	<i>Консультант</i>
Пан Хілтон Лезлі (Hilton Leslie)	<i>Консультант</i>
Пан Воллі Форд (Wally Ford)	<i>Консультант</i>
<i>(b) від першої заявниці</i>	
Пан Джеймс Дінжманс (James Dingemans), королівський адвокат	<i>Радник</i>
Пані Сара Мур (Sarah Moore)	<i>Радник</i>
Пан Томас Елліс (Thomas Ellis)	<i>Солісітор</i>
Пан Грегор Паппінк (Gregor Puppink)	<i>Консультант</i>
<i>(c) від третьої заявниці</i>	
Пані Діна Роуз (Dinah Rose), королівський адвокат	<i>Радник</i>
Пан Бен Джеффі (Ben Jaffey)	<i>Радник</i>
Пан Кріс Маккрудден (Chris McCrudden)	<i>Радник</i>
Пан Марк Джоунс (Mark Jones)	<i>Консультант</i>
Пан Сем Вебстер (Sam Webster)	<i>Консультант</i>
<i>(d) від другої та четвертого заявників</i>	
Пан Пол Дайемонд	<i>Радник</i>
Пан Пол Коулмен (Paul Coleman)	<i>Радник</i>
Пан Паша Хмелік (Pasha Hmelik)	<i>Радник</i>
Пані Андреа Вільямс (Andrea Williams)	<i>Консультант</i>
Пан Ендрю Марш (Andrew Marsh)	<i>Консультант</i>

Суд заслухав виступи пана Іді, королівського адвоката, від імені уряду, пана Дінжманса, королівського адвоката, від імені пані Евейди, пані Роуз, королівського адвоката, від імені пані Лейдел, та пана Дайемонда від імені пані Чаплін та пана Макфарлейна.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Перша заявниця, пані Евейда, народилася в 1951 році і проживає в Твікенемі (Twickenham). Друга заявниця, пані Чаплін, народилася в 1955 році і проживає в Ексетері (Exeter). Третя заявниця, пані Лейдел, народилася в 1960 році і проживає в Лондоні. Четвертий заявник, пан Макфарлейн, народився в 1961 році і проживає в Брістолі.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

8. Обставини справи, представлені сторонами, можна узагальнити наступним чином.

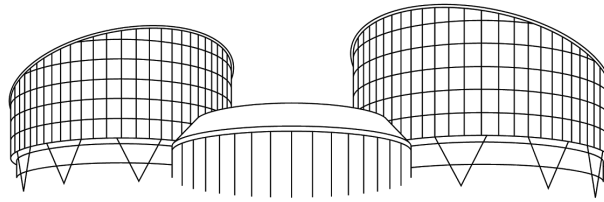
A. Пані Евейда

9. Перша заявниця, яка прожила перші вісімнадцять років свого життя в Єгипті, є практикуючою коптською християнкою. З 1999 року вона працювала співробітницею авіакомпанії «Бритиш Ейрвейз» (British Airways Plc; приватна компанія) та займалася реєстрацією пасажирів.

10. Компанія «Бритиш Ейрвейз» вимагає, щоб усі її співробітники, які знаходяться в контакті з пасажиром, носили формений одяг. До 2004 року жіночий формений одяг включав блузу з високим коміром. У 2004 році компанія «Бритиш Ейрвейз» представила новий формений одяг, який для жінок включав блузу з відкритим коміром, яку слід було носити з хусткою, яку можна було заправити або вільно пов'язати на шиї. Було видано керівництво з носіння форменого одягу, в якому були викладені детальні правила щодо кожного аспекту форменого одягу. Воно включало наступний витяг у розділі під назвою «Жіночі аксесуари»:

«Будь-який аксесуар або предмет одягу, який працівник повинен носити з огляду на обов'язкові релігійні міркування, повинен завжди бути прикритий форменим одягом. Однак якщо це зробити неможливо з огляду на характер предмета та спосіб, в який його слід носити, необхідно отримати дозвіл від місцевого керівництва щодо відповідності його дизайну з метою забезпечення дотримання єдиних стандартів, якщо такий дозвіл вже не міститься в керівництві з носіння форменого одягу. ...*Увага! Не допускається носіння жодних інших аксесуарів з форменим одягом. Від вас вимагатимуть зняти будь-який елемент прикраси, який не відповідатиме вищезазначеним вимогам.*»

11. Якщо співробітник приходив на роботу, надівши аксесуар, який не відповідає кодексу носіння форменого одягу, практика компанії «Бритиш Ейрвейз» полягала в тому, що від співробітника вимагалось зняти даний аксесуар або, за необхідності, повернутися додому та переодягнутися. Час, витрачений співробітником на приведення свого форменого одягу у відповідність, вираховувався з його заробітної плати. З предметів одягу, які компанія «Бритиш Ейрвейз» вважала обов'язковими в деяких релігіях, і які не можна було приховати під форменим одягом, був темно-синій або білий тюрбан, який дозволялося носити співробітникам чоловічої статі, які є послідовниками сикхізму; також вони

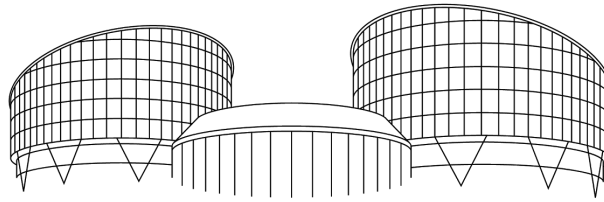
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

мали право носити влітку сикхський браслет, якщо вони отримали дозвіл носити сорочку з короткими рукавами. Жінки-мусульманки, які були наземними співробітницями компанії, отримали дозвіл на носіння хіджабів (хусток), які мали кольори, затвердженні компанією «Бритиш Ейрвейз».

12. До 20 травня 2006 року пані Евейда носила на роботі натільний хрестик, прикритий її одягом. 20 травня 2006 року вона вирішила почати носити хрестик відкрито в знак прихильності до своєї віри. Коли в той день вона приїхала на роботу, її керівник попросив її зняти хрестик та ланцюжок або приховати їх під хусткою. Пані Евейда спочатку відмовилася, але згодом погодилися виконати правило після обговорення цього питання зі старшим менеджером. 7 серпня 2006 року пані Евейда знову прийшла на роботу з хрестиком поверх форменого одягу і цього разу неохоче погодилася дотриматися кодексу форменого одягу після того, як її попередили, що якщо вона відмовиться, то її буде відправлено додому без оплати відповідного часу. 20 вересня 2006 року вона відмовилася приховати або зняти хрестик, у результаті чого її було відправлено додому без оплати праці, доки вона не погодиться виконувати свій обов'язок за контрактом щодо дотримання кодексу форменого одягу. 23 жовтня 2006 року їй запропонували адміністративну роботу без контакту з клієнтами, яка не вимагала носіння форменого одягу, однак вона не погодилася на цю пропозицію.

13. У середині жовтня 2006 року з'явилася низка газетних публікацій про справу пані Евейди, які піддали критиці компанію «Бритиш Ейрвейз». 24 листопада 2006 року компанія «Бритиш Ейрвейз» сповістила про перегляд своєї політики форменого одягу в питанні відкритого носіння релігійних символів. Після проведення консультацій зі співробітниками та представниками профспілки, 19 січня 2007 року було вирішено прийняти нову політику. З 1 лютого 2007 року демонстрування релігійних та благодійних символів дозволялося в разі їх затвердження. Деякі символи, зокрема натільний хрестик та зірка Давида, були затверджені відразу ж. Пані Евейда повернулася на роботу 3 лютого 2007 року, отримавши дозвіл носити хрестик згідно з новою політикою. Разом з тим, компанія «Бритиш Ейрвейз» відмовилася виплатити їй компенсацію за втрату заробітку за період, протягом якого вона вирішила не виходити на роботу.

14. 15 грудня 2006 року пані Евейда подала позов до суду з трудових спорів, вимагаючи, серед іншого, виплати компенсації за шкоду, спричинену непрямою

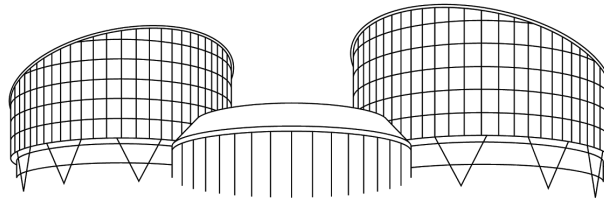
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

дискримінацією в порушення правила 3 Положення «Про рівність у сфері зайнятості (релігію або переконання)» 2003 року («Положення 2003 року»; див. нижче, пункт 41), а також скаржачись на порушення права сповідувати свою релігію за статтею 9 Конвенції. Суд з трудових спорів відхилив позов пані Евейди. Він дійшов висновку, що відкрите носіння хрестика було не обов'язковою вимогою християнської віри, а особистим вибором пані Евейди. Не існувало жодного доказу того, що будь-який інший співробітник із загальної кількості персоналу в 30 тис. чоловік коли-небудь подавав подібне прохання чи вимогу, а тим більше відмовлявся працювати, якщо його прохання чи вимогу не було задоволено. Таким чином, заявниця не довела, що політика носіння форменого одягу в цілому поставила християн у не вигідне становище, що вимагалось для обґрунтування позовних вимог про непряму дискримінацію.

15. Пані Евейда звернувся до апеляційного суду з трудових спорів, який 20 листопада 2008 року відхилив скаргу. Апеляційний суд з трудових спорів постановив, що пані Евейда не була зобов'язана доводити, що інші християни скаржилися на політику форменого одягу, оскільки особа могла бути поставлена в особливо не вигідне становище за змістом правила 3(1) Положення 2003 року, навіть якщо вона й погодилася проти своєї волі з обмеженнями щодо відкритого носіння релігійних символів. Разом з тим, апеляційний суд з трудових спорів дійшов висновку, що поняття непрямої дискримінації передбачає дискримінацію по відношенню до певної групи осіб, і що заявниця не надала доказів наявності не вигідного становища групи.

16. Пані Евейда звернувся до Апеляційного суду, який 12 лютого 2010 року відхилив її скаргу. Від її імені стверджувалося, що суд з трудових спорів та апеляційний суд з трудових спорів помилилися в застосуванні норм права, і що для встановлення непрямої дискримінації необхідним був лише доказ не вигідного становища однієї особи. Апеляційний суд відхилив цей аргумент, оскільки, на його думку, він не підтримувався тлумаченням Положення 2003 року. Він погодився з висновками апеляційного суду з трудових спорів, постановивши що:

«...для встановлення непрямої дискримінації повинна існувати можливість зробити кілька загальних тверджень, які були б вірними по відношенню до релігійної групи, з тим щоб роботодавець зміг розумно оцінити, що будь-яке конкретне положення може мати не відповідний негативний вплив на групу».

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Більше того, навіть якби юридичні доводи пані Евейди були вірними, а непряму дискримінацію можна було б прирівняти до невігідного становища однієї особи, що виникає з її бажання сповідувати свої переконання певним чином, фактичні висновки суду з трудових спорів свідчили, що правило було пропорційним засобом досягнення законної мети. Протягом семи років ніхто, включаючи пані Евейду, не скаржився на правило, і як тільки питання було порушене, воно було розглянуте сумлінним чином. Тим часом, компанія «Бритиш Ейрвейз» запропонувала заявниці перейти на іншу роботу без втрати заробітку та без контакту з клієнтами, однак заявниця вирішила відмовитися від цієї пропозиції і, замість цього, не виходити на роботу та вимагати виплатити їй заробітної платні в якості компенсації. Крім того, Апеляційний суд не вважав, що практика цього Суду за статтею 9 Конвенції допомогла б пані Евейді. Він послався на рішення Палати лордів у справі «*P (СБ) проти керуючих середньої школи Денбі*» (*R (SB) v Governors of Denbigh High School*), [2006] UKHL 15, в якому лорд Бінгхем (Bingham) проаналізував судову практику Суду і Комісії та дійшов висновку:

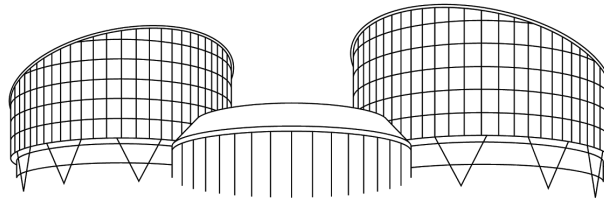
«Страсбурзькі установи зовсім не були готові встановити втручання в право сповідувати релігійне переконання шляхом виконання і дотримання релігійної практики або ритуальних обрядів, якщо особа добровільно погодилася на працевлаштування або виконання обов'язку, який не передбачає такого виконання і дотримання релігійної практики або обрядів, і якщо ця особа має інші способи виконання і дотримання релігійної практики або обрядів без зайвих труднощів та незручностей».

17. 26 травня 2010 року Верховний суд відмовив пані Евейді у прийнятті її подальшої скарги.

В. Пані Чаплін

18. Друга заявниця також є практикуючою християнкою. З моменту своєї конфірмації у 1971 році вона відкрито носила на шиї хрестик на ланцюжку в знак вираження своєї віри. Вона вважає, що зняття хрестика буде порушенням її віри.

19. У 1981 році пані Чаплін отримала кваліфікацію медсестри, а з квітня 1989 року по липень 2010 року вона працювала в державній лікарні «Королівський трастовий фонд національної служби охорони здоров'я Девона та Ексетера» («Royal Devon and Exeter NHS Foundation Trust»), отримавши в ній значний трудовий стаж. Під час подій, що розглядаються, вона працювала в геріатричному

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

відділені. У лікарні проводилася політика носіння форменого одягу на основі вказівок Міністерства охорони здоров'я. Політика лікарні стосовно носіння форменого одягу передбачала в пункті 5.1.5, що «в разі носіння прикрас останні не повинні кидатися в очі», а в пункті 5.3.6:

«5.3.6. З метою мінімізації ризику перехресної інфекції, носіння прикрас повинне бути зведене до мінімуму (див. 5.1.11). Зокрема:

Одне просте гладке кільце, яке не шкодитиме гігієні рук,

Одна пара простих непомітних сережок.

Для зменшення ризику травмування під час роботи з пацієнтами забороняється носіння намиста.

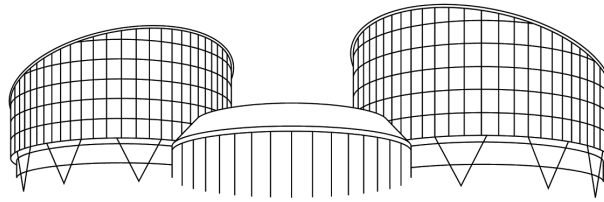
За наявності пірсингу на обличчі його слід зняти або прикрити».

Пункт 5.1.11 передбачав:

«Будь-який співробітник, який бажає носити певні види одягу або прикрас з релігійних чи культурних міркувань, повинен узгодити це питання зі своїм безпосереднім керівником, який не повинен необгрунтовано відмовляти в дозволі».

Суд з трудових спорів отримав докази того, що з міркувань здоров'я та безпеки іншу медсестру-християнку попросили зняти хрестик та ланцюжок, а двом медсестрам-сикхам повідомили, що вони не можуть носити браслет або кирпан, і що вони виконали ці вимоги. Дві лікарки-мусульманки отримали дозвіл на носіння «спортивного» хіджабу в обтяжку, що нагадує в'язаний шлем.

20. У червні 2007 року в лікарні було запроваджено новий формений одяг, який вперше включав туніку для медсестер з V-подібним вирізом на ший. У червні 2009 року керівник пані Чаплін попросив її зняти своє «намисто». Пані Чаплін наполягала, що хрестик є релігійним символом, і домогалася отримання дозволу на його носіння. Їй було відмовлено на тій підставі, що ланцюжок та хрестик можуть призвести до травмування, якщо пацієнт літнього віку потягне за нього. Тоді пані Чаплін запропонувала, що вона носитиме хрестик на ланцюжку, який закривається магнітними застібками, які відразу ж розстібнуться, якщо пацієнт потягне за ланцюжок. Однак органи охорони здоров'я відхилили цю ідею на тій підставі, що сам хрестик, як і раніше, складатиме небезпеку для здоров'я та безпеки, якщо він буде вільно гойдатися туди-сюди; наприклад, він може торкнутися відкритих ран. Нарешті, заявниці було запропоновано прикріпити свій хрестик та ланцюжок до шнурка, на якому висить її бейдж. Усі співробітники були

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

зобов'язані носити бейдж, який ідентифікував їх та який або прикріплювався до кишені, або висів на шнурку. Однак вони були також зобов'язані зняти бейдж та шнурок при виконанні клінічних обов'язків у тісному контакті з пацієнтом, і з цієї причини заявниця також відмовилася від цієї пропозиції. У листопаді 2009 року пані Чаплін було переведено на тимчасову посаду, не пов'язану з виконанням функцій медсестри; у липні 2010 року ця робота припинила своє існування.

21. У листопаді 2009 року вона звернулася до суду з трудових спорів, скаржачись як на пряму, так і на непряму дискримінацію за релігійними ознаками. У своєму рішенні від 21 травня 2010 року суд з трудових спорів постановив, що прямої дискримінації не було, оскільки позиція лікарні була заснована на міркуваннях здоров'я та безпеки, а не на релігійних міркуваннях. Що стосується скарги на непряму дискримінацію, він дійшов висновку, що жодних доказів того, що інші «особи», крім заявниці, були поставлені в особливо несприятливе становище, не було. Крім того, реакція лікарні на прохання пані Чаплін дозволити відкрито носити хрестик була пропорційною.

22. Заявницю проконсультували, що у світлі рішення Апеляційного суду у справі пані Евейди апеляція до апеляційного суду з трудових спорів не матиме шансів на успіх.

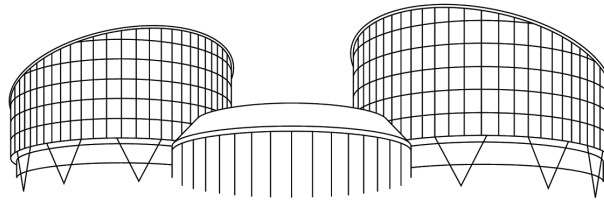
С. Пані Лейдел

23. Третя заявниця є християнкою. Вона дотримується тієї думки, що шлюб є довічним союзом чоловіка та жінки, і щиро вважає, що одностатеві цивільні партнерства суперечать закону Божому.

24. З 1992 року пані Лейдел працювала на місцевий орган влади в районі Іслінгтон (Islington) в м. Лондон. Іслінгтон проводив політику рівності та різноманітності «Гідність для всіх», в якій йшлося, зокрема, про таке:

«Іслінгтон пишається своєю різноманітністю, і його рада буде боротися з дискримінацією в усіх її проявах. Політики «Гідність для всіх» повинні дотримуватися всі працівники Іслінгтону, а також мешканці і користувачі послуг, незалежно від віку, статі, інвалідності, віри, раси, сексуальної орієнтації, національності, доходу або стану здоров'я. ...

Рада сприятиме суспільній згуртованості та рівності для всіх груп, з особливим наголосом на боротьбі з дискримінацією за віком, інвалідністю, статтю, расою, релігією та сексуальною орієнтацією. ...

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Загалом Іслінгтон:

(а) сприятиме суспільній згуртованості шляхом сприяння спільним суспільним цінностям та уявленням, які базуються на рівності, повазі та гідності для всіх. ...

У відповідності з політикою ради, з кожною людиною необхідно поводитися справедливо та без дискримінації. Іслінгтон прагне забезпечити, щоб:

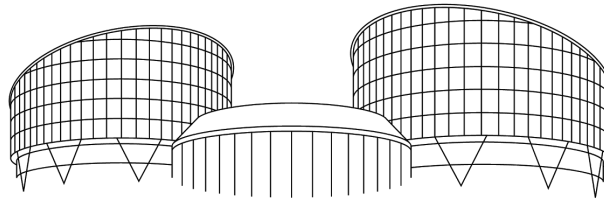
- персонал проявляв справедливість та рівність у поводженні на робочому місці;
- споживачі отримували справедливий і рівний доступ до послуг ради;
- до персоналу та споживачів ставилися з гідністю та повагою.

Рада активно усуватиме дискримінаційні бар'єри, які можуть перешкодити людям в отриманні робочих місць та послуг, на які вони мають право. Рада не потерпить процесів, ставлень та поведінки, що призводять до дискримінації, в тому числі до переслідувань, звільнень та залякувань через упередження, невігластво, неуважність та стереотипи. ...

Усі співробітники повинні постійно поширювати ці цінності та керуватися цією політикою під час виконання трудових обов'язків. У разі виявлення порушення співробітниками цієї політики, до них можуть застосовуватися дисциплінарні санкції».

25. У 2002 році пані Лейдел стала реєстратором народжень, смертей та шлюбів. Хоча заробітну платню вона отримувала від місцевого органу влади і була зобов'язана дотримуватися його політик, він не був її роботодавцем; вона обіймала посаду під керівництвом генерального реєстратора. 5 грудня 2005 року набув чинності Акт «Про цивільні партнерства» 2004 року. Акт передбачав юридичне оформлення цивільних партнерств між двома особами однієї статі і надавав їм права та обов'язки, еквівалентні тим, що надаються подружнім парам. У грудні 2005 року Іслінгтон прийняв рішення призначити всіх існуючих реєстраторів народжень, смертей та шлюбів також і реєстраторами цивільних партнерств. Він не був зобов'язаний це робити; законодавство просто вимагало від нього забезпечення в районі достатньої кількості реєстраторів цивільних партнерств для виконання цієї функції. Деякі інші органи місцевої влади Сполученого Королівства пішли іншим шляхом та дозволили реєстраторам зі щирими релігійними запереченнями проти існування цивільних партнерств відмовитися від виконання функцій реєстраторів цивільних партнерств.

26. Спочатку пані Лейдел було дозволено неофіційно домовлятися з колегами щодо обміну роботи таким чином, щоб вона не проводила церемонії реєстрації цивільних партнерств. Однак у березні 2006 року двоє колег поскаржилися, що її

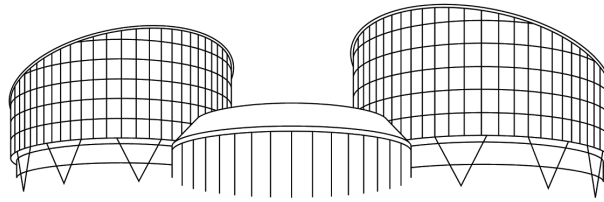

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

відмова від виконання таких обов'язків є дискримінаційною. У листі від 1 квітня 2006 року пані Лейдел було повідомлено, що на думку місцевих органів влади, відмова від здійснення реєстрації цивільних партнерств може призвести до порушення нею кодексу поведінки та політики рівності. Її попросили письмово підтвердити, що відтепер вона виконуватиме обов'язки з реєстрації цивільних партнерств. Третя заявниця не погодилася на це та клопотала, щоб місцевий орган влади вжив заходів з метою пристосування її релігійних переконань. У травні 2007 року атмосфера на роботі погіршилася. Відмова пані Лейдел від здійснення реєстрації цивільних партнерств призвела до нових проблем та до збільшення навантаження на інших колег; крім того, гомосексуальні колеги скаржилися, що вони відчували себе жертвами. У травні 2007 року місцевий орган влади розпочав попереднє розслідування, яке закінчилося в липні 2007 року з рекомендацією про подання формальної дисциплінарної скарги проти пані Лейдел, а також з висновком про те, що відмовляючись здійснювати реєстрацію цивільних партнерств на підставі сексуальної орієнтації сторін, вона не дотримувалася вимог кодексу поведінки та політики рівності та різноманітності місцевого органу влади. 16 серпня 2007 року відбулося дисциплінарне слухання. Після слухання пані Лейдел було запропоновано підписати нову посадову інструкцію, яка вимагала від неї здійснення простого підписання реєстру актів цивільного партнерства та виконання адміністративної роботи, пов'язаної з цивільними партнерствами; при цьому вимоги щодо проведення нею церемоній не було.

27. Пані Лейдел подала позов до суду з трудових спорів, скаржачись на пряму та непряму дискримінацію за ознакою релігії або переконань та на переслідування. 1 грудня 2007 року набув чинності Акт «Про статистику та реєстрацію», і замість того, щоб залишатися посадовою особою, прийнятою на роботу генеральним реєстратором, пані Лейдел стала службовцем місцевого органу влади, який тепер мав право звільнити її. У суді з трудових спорів зазначалося, що якщо заявниця програє суд, то цілком імовірним буде те, що її звільнять.

28. 3 липня 2008 року суд задовольнив скарги на пряму та непряму релігійну дискримінацію, а також переслідування, вважаючи, що місцевий орган влади «надав більшої ваги правам спільноти лесбіянок, геїв, бісексуалів та транссексуалів, ніж правам [пані Лейдел] як особи, що сповідує православну християнську віру». Місцевий орган влади подав апеляцію до апеляційного суду з

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

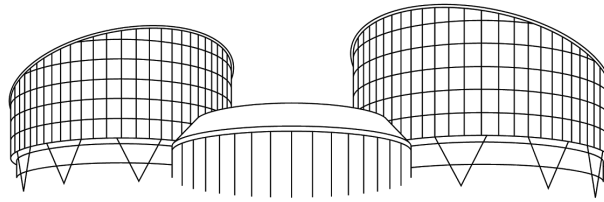
трудоу спорів, який 19 грудня 2008 року скасував рішення суду з трудових спорів. Він постановив, що поведження місцевого органу влади з пані Лейдел було пропорційним засобом досягнення законної мети, а саме - надання послуг з реєстрації на недискримінаційній основі.

29. Рішення апеляційного суду з трудових спорів було оскаржено до Апеляційного суду, який 15 грудня 2009 року залишив у силі висновки апеляційного суду з трудових спорів. У пункті 52 він зазначив:

«...Той факт, що відмова пані Лейдел від здійснення реєстрації цивільних партнерств була заснована на її релігійних поглядах про шлюб, не міг виправдати висновок, що Іслінгтону не слід дозволяти досягати своєї мети в повній мірі, а саме того, що всі реєстратори повинні виконувати реєстрацію цивільних партнерств як частину його політики «Гідність для всіх». Пані Лейдел отримала роботу на державній службі та працювала на державний орган влади; від неї вимагалось виконання чисто світської функції, яка розглядалася як частина її роботи; відмова пані Лейдел від виконання цієї функції призвела до дискримінації геїв в ході виконання цієї роботи; від неї вимагалось виконання цієї функції на основі політики Іслінгтона «Гідність для всіх», чия гідна мета полягала в уникненні або, принаймні, мінімізації дискримінації серед співробітників Іслінгтона, а також між Іслінгтоном (і його співробітниками) та тими членами суспільства, яким вони надавали послуги; відмова пані Лейдел образила принаймні двох її гомосексуальних колег; протести пані Лейдел базувалися на її поглядах про шлюб, які не були головною частиною її релігії; а вимога Іслінгтону жодним чином не заважала їй сповідувати свої релігійні переконання так, як вона того хотіла».

Апеляційний суд дійшов висновку, що стаття 9 Конвенції та практика Суду підтримували думку про те, що не можна дозволити, щоб бажання пані Лейдел, щоб її релігійні погляди поважали, «...проігнорувало зацікавленість Іслінгтона в забезпеченні прояву всіма його реєстраторами рівної поваги до гомосексуальної спільноти так само, як і до гетеросексуальної спільноти». Крім того, він зазначив, що після того, як Положення 2007 року набуло чинності (див. нижче, пункт 42), з моменту призначення пані Лейдел реєстратором цивільних партнерств Іслінгтон не просто мав право, але й був зобов'язаний вимагати від неї проведення реєстрації цивільних партнерств.

30. 4 березня 2010 року Верховний суд відмовив заявниці в прийнятті її подальшої скарги.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

D. Пан Макфарлейн

31. Четвертий заявник є практикуючим християнином; раніше він займав пост церковного старости великої багатокультурної церкви в Брістолі. Він глибоко і щиро вірить, що в Біблії сказано, що гомосексуалізм - це гріх, і що він не повинен робити нічого, що могло б безпосередньо схвалювати таке явище.

32. Організація «Рілейт Ейвон Лімітед» (Relate Avon Limited; «Рілейт») є частиною Федерації «Рілейт» - національної приватної організації, яка надає послуги з конфіденційної терапії сексуальних проблем, а також консультування з питань взаємостосунків. Організація «Рілейт» та її консультанти є членами Британської асоціації сексуальної та психологічної терапії (British Association for Sexual and Relationship Therapy). Ця асоціація має кодекс етики та принципів належної практики, якого організація «Рілейт» та її консультанти дотримуються. Пункти 18 та 19 кодексу передбачають наступне:

«Визнання права на самовизначення, наприклад:

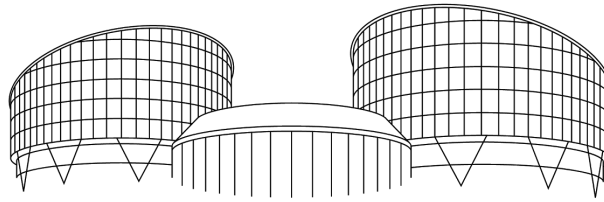
18. Повага до автономії та основного права на самовизначення клієнтів та інших осіб, з якими клієнти можуть бути зв'язані. Терапевт не повинен нав'язувати клієнтам певний набір стандартів, цінностей або ідеалів. Терапевт повинен визнавати та працювати в такий спосіб, щоб поважати цінність та гідність клієнтів (та колег) з належним урахуванням таких питань, як релігія, раса, стать, вік, переконання, сексуальна орієнтація та інвалідність.

Усвідомлення своїх власних упереджень, наприклад:

19. Терапевт повинен усвідомлювати свої власні упередження та уникати дискримінації, наприклад, за ознакою релігії, раси, статі, віку, переконань, сексуальної орієнтації, інвалідності. Терапевт несе відповідальність щодо усвідомлення своїх власних проблем з упередженнями та стереотипами, і особливо щодо урахування того, яким чином це може відбитися на терапевтичних стосунках».

Організація «Рілейт» проводить Політику рівних можливостей з наголосом на позитивному обов'язку для досягнення рівності. Її витяг передбачає:

«Рілейт Ейвон прагне забезпечити, щоб жодна особа - піклувальники, співробітники, волонтери, консультанти та клієнти - не отримувала менш сприятливий режим на основі таких особистих або групових характеристик, як раса, колір шкіри, вік, культура, стан здоров'я, сексуальна орієнтація, сімейний стан, інвалідність [або] соціально-економічні угруповання. Рілейт Ейвон не лише слідує букві закону, але й проводить позитивну політику, яка призведе до досягнення мети -

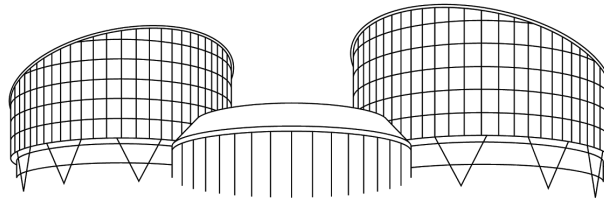
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

забезпечення рівних можливостей для всіх, хто працює в Центрі (незалежно від їхніх посад), а також для всіх наших клієнтів».

33. Пан Макфарлейн працював в організації «Рілейт» в якості консультанта з травня 2003 року по березень 2008 року. Спочатку він був дещо занепокоєний питанням надання консультаційних послуг одностатевим парам, однак після обговорення цього питання зі своїм керівником він погодився, що просте консультування гомосексуальних пар не призводить до схвалення таких стосунків, а тому він був готовий продовжити працювати. Згодом він без жодних проблем надав консультаційні послуги двом лесбійським парам, хоча в жодному з випадків не виникало питань чисто сексуального характеру.

34. У 2007 році пан Макфарлейн почав вчитися на післядипломних курсах з психосексуальної терапії організації «Рілейт». Восени того ж року в керівництві організації «Рілейт» склалося враження, що він не бажає працювати з гомосексуальними парами з сексуальних питань. У зв'язку з цим, у жовтні 2007 року генеральний менеджер «Рілейт», пан Б., зустрівся з паном Макфарлейном. Заявник підтвердив, що йому важко узгодити свою роботу з парами з питань одностатевих сексуальних стосунків зі своїм обов'язком дотримуватися вчення Біблії. Пан Б. висловив занепокоєння з приводу того, що можливості вибирати клієнтів для того, щоб відгородити пана Макфарлейна від надання психосексуальної терапії геям, лесбійкам або бісексуальним парам, не буде.

35. 5 грудня 2007 року пан Б. отримав листа від інших терапевтів, які висловили занепокоєння з приводу того, що неназваний консультант не бажає з релігійних міркувань працювати з клієнтами-геями, лесбійками та бісексуалами. 12 грудня 2007 року пан Б. написав пану Макфарлейну листа про те, що, як він розуміє, той відмовляється працювати з одностатевими парами з деяких питань, і що він побоюється, що таке ставлення є дискримінаційним і суперечить політикам рівних можливостей організації «Рілейт». Він попросив, щоб пан Макфарлейн не пізніше 19 грудня 2007 року надав письмове підтвердження, що він продовжуватиме консультувати одностатеві пари з питань стосунків та психосексуальної терапії, за відсутності чого він погрожував дисциплінарними санкціями. У відповідь, 2 січня 2008 року пан Макфарлейн підтвердив, що в нього немає жодних застережень щодо консультування одностатевих пар. Його погляди на надання психосексуальної терапії одностатевим парам ще розвивалися, оскільки йому ще не поручали виконання такого роду роботи. Пан Б. розцінив це

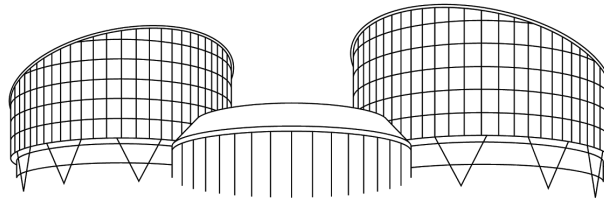
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

як відмову пана Макфарлейна від підтвердження того, що він надаватиме одностатевим парам психосексуальну терапію, і тому він відсторонив його від виконання обов'язків в очікуванні на висновки дисциплінарного розслідування. 7 січня 2008 року під час зустрічі в рамках розслідування заявник визнав, що існував конфлікт між його релігійними переконаннями та наданням психосексуальної терапії одностатевим парам, однак зазначив, що якщо від нього вимагатимуть виконання такої роботи, він її виконуватиме, і якщо виникатимуть будь-які проблеми, він обговорюватиме їх зі своїм керівником. Пан Б. зрозумів це як зобов'язання пана Макфарлейна виконувати політики організації «Рілейт», а тому він призупинив дисциплінарне розслідування.

36. Після телефонної розмови з четвертим заявником його керівник зв'язалася з паном Б., щоб висловити свою глибоку занепокоєність. Вона вважала, що пан Макфарлейн або був спантеличений питанням надання психосексуальної терапії одностатевим парам, або ж був нечесним. Коли ця занепокоєність була доведена до відома пана Макфарлейна, той заявив, що його погляди не змінилися з моменту останнього обговорення, і що будь-яка проблема буде розглянута по мірі її виникнення. 17 березня 2008 року його викликали на подальше дисциплінарне засідання, в якому його запитали, чи не змінив він своєї точки зору, але він просто відповів, що йому більше немає чого додати до того, що він вже сказав 7 січня 2008 року.

37. 18 березня 2008 року пан Б. звільнив пана Макфарлейна за прискороною процедурою за грубі проступки, дійшовши висновку, що заявник сказав, що він виконуватиме політику організації «Рілейт» та надаватиме одностатевим парам консультації з питань сексуальних стосунків, не маючи жодного наміру це робити. Тому йому не можна було довіряти виконання його функцій у відповідності з політикою рівних можливостей. 28 квітня відбулася зустріч з питання апеляції. Апеляцію було відхилено на тій підставі, що відсутність довіри в пана Б. по відношенню до виконання паном Макфарлейном відповідних політик була виправданою.

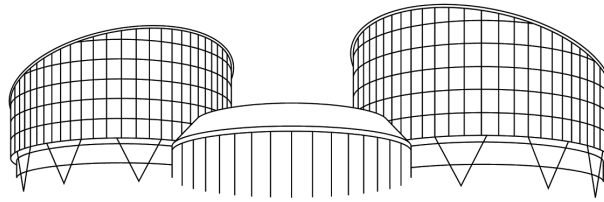
38. Пан Макфарлейн подав позов до суду з трудових спорів, стверджуючи, серед іншого, що мала місце пряма та непряма дискримінація, а також несправедливе та незаконне звільнення. 5 січня 2009 року суд оголосив своє рішення. Він дійшов висновку, що пан Макфарлейн не постраждав від прямої дискримінації, яка суперечить правилу 3 (1)(а) Положення 2003 року (див. нижче,

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

пункт 41). Його було звільнено не через його віру, а через те, що вважалося, що він не дотримуватиметься політики, яка відображала дух організації «Рілейт». Що стосується скарги на непряму дискримінацію за правилом 3(1)(b), суд дійшов висновку, що вимога організації «Рілейт» стосовно дотримання її консультантами її політики рівних можливостей поставила б особу, яка розділяла релігійні переконання пана Макфарлейна, в невідгідне становище. Разом з тим, метою вимоги було надання повного спектру консультаційних послуг для всіх верств населення, незалежно від сексуальної орієнтації, а тому вона була законною. Прихильність організації «Рілейт» до надання недискримінаційних послуг мала визначальне значення для її роботи, і вона мала право вимагати від пана Макфарлейна надання чітких гарантій того, що він без усіляких застережень надаватиме повний спектр консультаційних послуг повному колу клієнтів. Він не зміг надати таких гарантій. Фільтрація клієнтів хоча й могла б частково спрацювати, але вона не захистила б клієнтів від потенційної відмови пана Макфарлейна, як би тактовно він не вирішив це питання. З цього випливало, що його звільнення було пропорційним засобом досягнення законної мети. Тому скаргу на дискримінацію не було доведено. Нарешті, суд відхилив скаргу на несправедливе звільнення, дійшовши висновку, що організація «Рілейт» щиро та розумно втратила довіру до пана Макфарлейна до такої міри, що вона не могла бути впевненою, що при зіткненні з питаннями сексуальних стосунків одностатевих пар під час консультування одностатевої пари він забезпечить без обмежень та застережень консультування, яке потребуватиме пара, через обмеження, накладені на нього його щирими релігійними переконаннями.

39. Пан Макфарлейн подав до апеляційного суду з трудових спорів скаргу проти висновків суду стосовно прямої та непрямой дискримінації і несправедливого звільнення. 30 листопада 2009 року апеляційний суд з трудових спорів ухвалив, що суд правомірно відхилив його позов. Він відхилив аргумент пан Макфарлейна про незаконність проведення різниці між запереченням проти релігійних переконань та запереченням проти конкретної дії, що виражає ці переконання, і постановив, що такий підхід був сумісним зі статтею 9 Конвенції. Він відзначив, що аргументи організації «Рілейт» про те, що компроміс, запропонований паном Макфарлейном, буде принципово неприйнятним, тому що «духу організації повністю суперечило визнання ситуації, в якій консультант може відмовитися від роботи з певними клієнтами, тому що він не схвалює їхню

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

поведінку», і що на практиці неможливо керувати системою, в якій консультант може відмовитися від консультування одностатевої пари, якщо виникають обставини, за яких він вважає, що він схвалюватиме їхню сексуальну поведінку. Організація «Рілейт» була вправі відмовитися від пристосування поглядів заявника, які суперечили задекларованим нею фундаментальним принципам. За таких обставин, аргументи щодо доцільності пристосування поглядів заявника були недоречними.

40. Пан Макфарлейн звернувся до Апеляційного суду з клопотанням про надання дозволу на оскарження рішення апеляційного суду з трудових спорів. 20 січня 2010 року Апеляційний суд відхилив це клопотання на тій підставі, що жодної реальної перспективи успішного розгляду цієї апеляції у світлі рішення Апеляційного суду, винесеного в грудні 2009 року у справі «*Лейдел*», не було. Після відмови Верховного суду в наданні дозволу на подачу подальшої скарги у справі «*Лейдел*» пан Макфарлейн знову подав клопотання про отримання дозволу на подачу апеляції. Після проведення слухання це клопотання було знову відхилене 29 квітня 2010 року на тій підставі, що дана справа значно не відрізняється від справи «*Лейдел*».

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

41. Правило 3 Положення «Про рівність у сфері зайнятості (релігію або переконання)» 2003 року передбачає:

«3. Дискримінація за ознакою релігії або переконань

(1) Для цілей цього Положення особа («А») дискримінує іншу особу («Б»), якщо:

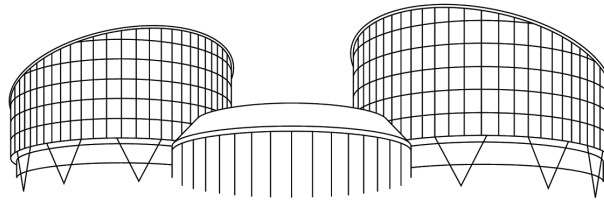
....

(b) А застосовує по відношенню до Б положення, критерій або практику, яку вона застосовує або може застосовувати в рівному ступені по відношенню до осіб, які не сповідують ту ж саму релігію або не мають ті ж самі переконання, що і Б, але:

(i) які ставлять або можуть поставити осіб, що сповідують ту ж саму релігію, що і Б, в особливо не вигідне становище порівняно з іншими особами,

(ii) які ставлять Б в таке не вигідне становище, і

(iii) щодо яких А не може довести, що вони є пропорційними засобами досягнення законної мети».

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Правило 2(1) передбачає, що «релігія» означає будь-яку релігію, а «переконання» означає будь-яке релігійне або філософське переконання.

42. Правило 3 Положення 2007 року, прийнятого на виконання Акту «Про рівність (сексуальну орієнтацію)», передбачає:

«3. Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації»

(1) Для цілей цього Положення особа («А») дискримінує іншу особу («Б»), якщо за ознаками сексуальної орієнтації Б або будь-якої іншої особи, крім А, А поводить з Б менш сприятливим чином порівняно з тим, як вона поводить або може поводитись з іншими (у випадках, коли немає суттєвої відмінності у відповідних обставинах).

....

(3) Для цілей цього Положення особа («А») дискримінує іншу особу («Б»), якщо А застосовує по відношенню до Б положення, критерій або практику:

(a) які вона застосовує або може застосовувати в рівному ступені по відношенню до осіб, які не мають такої ж самої сексуальної орієнтації, що і Б,

(b) які ставлять осіб, які мають таку ж самої сексуальної орієнтації, що і Б, в невідгідне положення порівняно з деякими іншими особами або всіма іншими (якщо немає істотної відмінності у відповідних обставинах),

(c) яка ставить Б у невідгідне становище порівняно з деякими іншими особами або усіма іншими особами, які не мають такої ж самої сексуальної орієнтації, що й вона (якщо немає істотної відмінності у відповідних обставинах), і

(d) які А не може розумно виправдати, окрім як посилаючись на сексуальну орієнтацію Б».

Стосовно надання товарів та послуг або створення умов Правило 4 передбачає:

«(1) Особа («А»), яка займається наданням населенню або частині населення товарів та послуг або створенням умов, незаконно дискримінує особу («Б»), яка хоче отримати або скористатися товарами, послугами або умовами:

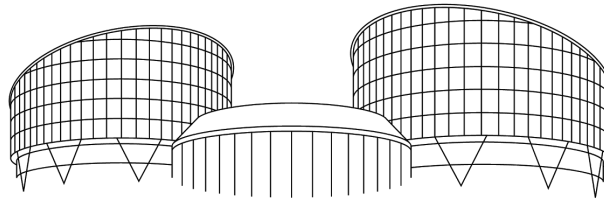
(a) відмовляючись надати Б товари та послуги або створити умови,

(b) відмовляючись надати Б товари та послуги або створити умови такої ж або подібної якості товарів, послуг або умов, які А зазвичай надає або створює для:

(i) населення або

(ii) частини населення, до якої входить Б,

(c) відмовляючись надати Б товари та послуги або створити умови аналогічним або подібним чином порівняно з тим, яким А зазвичай надає товари та послуги або створює умови:

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

(i) населенню або

(ii) частині населення, до якої входить Б, або

(d) відмовляючись надати Б товари та послуги або створити умови на аналогічних або подібних умовах порівняно з тими, на яких вона зазвичай надає товари та послуги або створює умови:

(i) населенню або

(ii) частині населення, до якої входить Б.

(2) Пункт (1) застосовується, зокрема, до:

(a) доступу та використання місця, до якого населенню дозволено входити,

(b) розміщення в готелі, пансіонаті чи подібному закладі,

...».

Правило 8(1) передбачає, що вчинення державним органом влади при виконанні своїх функцій будь-якої дії, що становить дискримінацію, є незаконним. Правило 30 передбачає, що будь-яка дія, вчинена особою під час виконання своїх трудових обов'язків, вважається дією, вчиненою роботодавцем та цією особою.

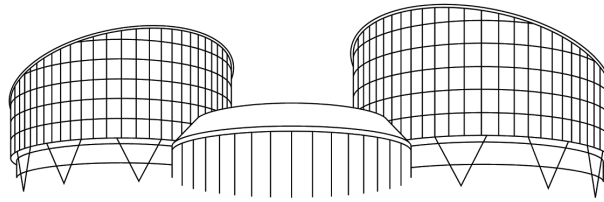
43. В основі обох цих положень стоїть Рамкова директива ЄС «Про рівне поводження у сфері праці та зайнятості» 2007/78/ЄС. При розгляді поняття про дискримінацію вона передбачає у статті 2(2)(b), що:

«... непрямі дискримінація має місце тоді, коли формально нейтральне положення, критерій або практика ставлять осіб, які сповідують певну релігію або мають певне переконання, певну інвалідність, певний вік або певну сексуальну орієнтацію, в особливо не вигідне становище порівняно з іншими особами, за винятком випадків, якщо:

(i) це положення, критерій або практика об'єктивно виправдані законною метою, а засоби досягнення цієї мети є доречними та необхідними, або

(ii) стосовно осіб з певною інвалідністю роботодавець або будь-яка особа або організація, до яких ця Директива застосовується, зобов'язані згідно з національним законодавством вжити належних заходів відповідно до принципів, викладених у статті 5, з метою усунення не вигідного становища, створеного таким положенням, критерієм або практикою».

44. Національні суди Сполученого Королівства досить детально розглянули питання, підняті в цих заявах. Зокрема, в двох провідних справах Палата лордів мала можливість розглянути питання, що стосуються як сповідання релігійних переконань, так і обставин, за яких буде встановлене втручання в права за статтею 9.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

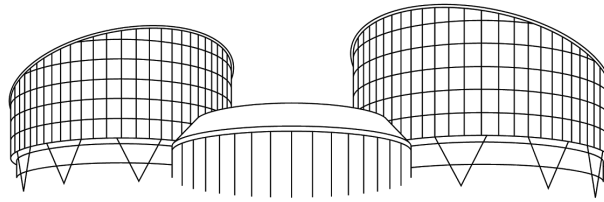
45. У справі «*P (Вільямсон та інші) проти міністра освіти та зайнятості*» (*R (Williamson and Others) v. Secretary of State for Education and Employment*) [2005] UKHL 15 позивачі скаржилися, що заборона тілесних покарань дітей за певних обставин у Сполученому Королівстві порушувала їхнє право на свободу сповідання своїх релігійних переконань за статтею 9 Конвенції. Розглядаючи питання про те, що становить «сповідання» релігійного переконання, лорд Ніколлс Біркенхедський (Nicholls of Birkenhead), з яким погодилися лорди Бінгхем, Браун (Brown) та Волкер (Walker) і леді Хейл (Hale), сформулював у пункті 23 деякі основні засади:

«...переконання повинне відповідати деяким помірним та об'єктивним мінімальним вимогам. Ці порогові вимоги непрямо передбачені у статті 9 Європейської конвенції та в порівняних гарантіях інших документів з прав людини. Переконання повинне відповідати основним стандартам людської гідності та цілісності. Так, сповідання релігійних переконань, яке призвело до того, що інших осіб було піддано катуванням або нелюдському покаранню, не матиме права на захист. Переконання повинне стосуватися більш ніж просто тривіальних питань. Воно повинне мати достатній ступінь серйозності та значущості. Як вже було зазначено, це повинне бути переконання стосовно фундаментального питання. Що стосується релігійного переконання, то ця передумова легко виконується. Переконання також повинне бути послідовним в тому сенсі, що воно повинне бути чітким та здатним бути зрозумілим. Але, знову ж таки, не треба вимагати дуже багато в цьому відношенні. Як правило, релігія включає в себе віру в надприродне. Її не завжди можна чітко описати, а тим більше раціонально пояснити. Використана мова часто є мовою алегорій, символів та метафор. Залежно від тієї чи іншої релігійної теми, не завжди можна очікувати, що особа зможе висловитися переконливо або точно. Крім того, переконання особи не є незмінними та статичними. Переконання кожної людини можуть змінюватися впродовж її життя. У цілому, ці порогові вимоги не повинні бути встановлені на рівні, який би позбавив переконання меншин захисту, який вони повинні мати за Конвенцією...».

У пункті 32 його світлість продовжив далі:

«... при вирішенні питання про те, чи ... є поведінка сповіданням релігійного переконання на практиці для цілей статті 9, потрібно спочатку визначити характер та обсяг переконання. Якщо ... переконання приймає форму усвідомленого зобов'язання діяти певним чином, то в принципі вчинення такої дії відповідно до цього переконання саме по собі є сповіданням цього переконання на практиці. У таких випадках дія «тісно пов'язана» з переконанням, висловлюючись страсбурзькою термінологією...».

46. Справа «*P (Бегум) проти директора та керуючих середньої школи Денбі*» (*R (Begum) v. Headteacher and Governors of Denbigh High School*) [2006] UKHL 15 стосувалася твердження про те, що виключення позивачки зі школи у зв'язку з

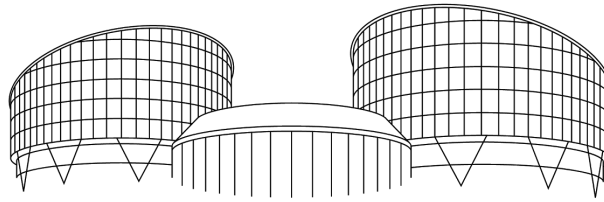

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

неодноразовим порушенням правил носіння шкільної форми не виправдано обмежувало, серед іншого, її право за статтею 9 Конвенції сповідувати свою релігію та переконання. Розглядаючи питання про те, чи мало місце втручання в право позивачки за статтею 9, лорд Бінгхем зазначив у пунктах 23 та 24:

«23. Страсбурзькі установи не зовсім були готові встановити втручання в право сповідувати релігійне переконання шляхом виконання і дотримання релігійної практики або ритуальних обрядів, якщо особа добровільно погодилася на працевлаштування або виконання обов'язку, який не передбачає такого виконання і дотримання релігійної практики або обрядів, і якщо ця особа має інші способи виконання і дотримання релігійної практики або обрядів без зайвих труднощів та незручностей. Так, у справі «*X проти Данії*» (1976) 5 DR 157 було зазначено, що священник погодився з дисциплінарними правилами своєї церкви, коли він влаштувався до неї на роботу, а його право покинути церкву гарантувало його свободу віросповідання. Його скаргу на порушення статті 9 було відхилено... Важливою є справа «*Karaduman проти Туреччини*» (1993) 74 93 DR. Заявниці не видали свідоцтво про закінчення навчального закладу, тому що від неї вимагалася її фотографія без головної хустки, а вона з релігійних причин не хотіла фотографуватися без хустки. Комісія дійшла висновку (стор. 109) про відсутність втручання в її права за статтею 9, оскільки (стор. 108) «вирішивши отримати вищу освіту у світському університеті, студент зобов'язується дотримуватися правил цього університету, які можуть обмежити свободу студентів сповідувати свою релігію в певних місцях і певним способом, спрямованим на забезпечення гармонійного співіснування між студентами різних вірувань». Відхиляючи скарги заявника у справі «*Konttinen проти Фінляндії*» (1996) 87-A DR 68, Комісія зазначила в пункті 1, стор. 75, що на нього не чинився тиск з тим, щоб він змінив свої релігійні переконання або не зміг сповідувати свою релігію або переконання; дійшовши висновку про те, що його робочий час конфліктував з його релігійними переконаннями, він був вправі відмовитися від своєї посади. ... У справі «*Stedman проти Сполученого Королівства*» (1997) 23168 EHRR CD головним аргументом для того, щоб відхилити скаргу заявниці за статтею 9 було те, що вона була вправі звільнитися замість того, щоб працювати по неділях. У справі «*Kalaş [проти Туреччини, (1997) 27 EHRR 552]*», пункти 28-29, скарги заявника були відхилені, оскільки вирішивши зробити військову кар'єру, він добровільно погодився з системою військової дисципліни, яка в силу своєї природи передбачала можливість спеціальних обмежень деяких прав та свобод; крім того, він мав можливість виконувати звичайні обов'язки мусульманської віри. У справі «*Єврейська літургійна асоціація «Cha'are Shalom Ve Tsedek» (Jewish Liturgical Association Cha'are Shalom Ve Tsedek) проти Франції*» (2000) 9 BHRC 27, пункт 81, оскарження заявниками правил ритуального забою тварин у Франції, які не задовольняли їхніх вимогливих релігійних стандартів, було відхилено, оскільки вони могли без труднощів отримувати поставки м'яса тварин, забитих згідно з такими стандартами, з Бельгії.

24. Висновки в цих справах піддав критиці Апеляційний суд, який вважав їх занадто обмежувальними (справа «*Copsey v WWB Devon Clays Ltd*» 2005 EWCA Civ 932, [2005] 1CR 1789, пункти 31-39, 44-66), а в [справі «*P (Вільямсон) проти міністра освіти та зайнятості*» [2005] UKHL 15], пункт 39, Палата лордів поставила під сумнів питання про те, чи повинні бути

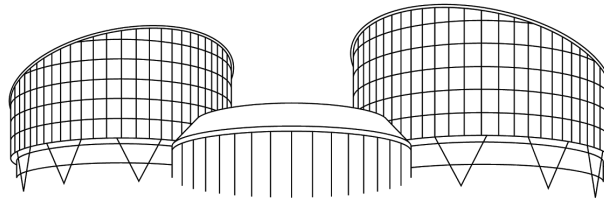
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

«неможливими», як це стверджувалося в зазначеній вище справі «Єврейська літургійна асоціація», пункт 80, альтернативні засоби пристосування сповідання релігійних переконань для того, щоб скарга на втручання за статтею 9 була задоволена. Але ці справи, на мою думку, все ж таки підтримують припущення, які я зробив перед пунктом 23 цієї думки. Навіть якщо визнати, що страсбурзькі установи помилилися в ступені суворості, відхиляючи скарги на втручання, залишається низка чітких та надзвичайно послідовних рішень Суду, які наші національні суди повинні брати до уваги, і які свідчать про те, що втручання не так легко встановити».

III. ВІДПОВІДНЕ ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВО

A. Держави-члени Ради Європи

47. Аналіз законодавства та практики, що стосується носіння релігійних символів на роботі в двадцяти шести державах-членах Ради Європи, свідчить про те, що в більшості держав носіння релігійного одягу та/або релігійних символів на робочому місці не є врегульованим. У трьох державах, зокрема в Україні, Туреччині та деяких кантонах Швейцарії, носіння релігійного одягу та/або релігійних символів державними службовцями та іншими працівниками бюджетної сфери заборонене, але в принципі воно дозволене працівникам приватних компаній. У п'яти державах - Бельгії, Данії, Франції, Німеччині та Нідерландах - національні суди прямо визнали, принаймні в принципі, право роботодавця накладати певні обмеження на носіння релігійних символів співробітниками; однак в жодній з цих держав немає ані законів, ані підзаконних актів, які б прямо дозволяли роботодавцю це робити. У Франції та Німеччині існує сувора заборона на носіння релігійних символів державними службовцями та особами, що працюють на державу, тоді як у трьох інших країнах відношення до цього питання більш гнучке. Загальна заборона носіння релігійного одягу та/або символів на роботі працівниками приватного сектору не допускається в жодній з країн. Навпаки, у Франції вона прямо заборонена законом. Згідно з французьким законодавством, для того, щоб бути визнаним законним, будь-яке обмеження такого роду повинне переслідувати законну мету, пов'язану з санітарними нормами, охороною здоров'я та моральністю, довірою до іміджу компанії в очах клієнта, а також пройти перевірку на пропорційність.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

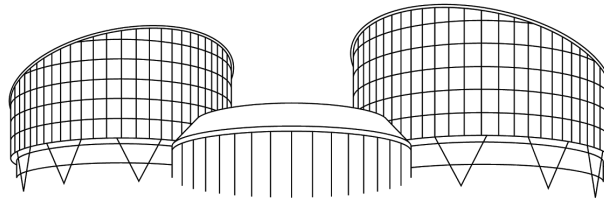
В. Інші держави

1. Сполучені Штати Америки

48. Носіння релігійних символів державними службовцями та особами, найнятими урядом, захищене як Конституцією США (пунктом про заборону створення державної релігії та пунктом про свободу віросповідання), так і Законом «Про громадянські права» 1964 року. При подачі конституційної скарги державним службовцем суди застосовують стандарт проміжного контролю, в рамках якого уряд може застосовувати обмеження на носіння релігійних символів, якщо ця дія «суттєво пов'язана» з переслідуванням «важливого» державного інтересу (див. справу «Асоціація Ерув Тенафлай проти району Тенафлай» (*Tenaflly Eruv Association v. Borough of Tenaflly*) 09 F.3d 144, 157 (3rd Cir. 2002)). У разі подачі передбаченого законом позову роботодавець повинен або запропонувати «розумне пристосування» релігійної практики, або ж довести, що дозвіл на таку релігійну практику призведе до «надмірних труднощів» для нього (див. справи «Рада з питань освіти Ансонії проти Філбрука» (*Ansonia Board of Education v. Philbrook*), 479 US 60 (1986); «Сполучені Штати проти Ради з питань освіти шкільного округу Філадельфії» (*United States v. Board of Education for School District of Philadelphia*), 911 F.2d 882, 886 (3rd Cir. 1990); «Вебб проти міста Філадельфія» (*Webb v. City of Philadelphia*), 562 F.3d 256 (3rd Cir. 2009)). Що стосується працівників приватного сектору, то жодних конституційних бар'єрів для здатності роботодавців обмежувати носіння релігійного одягу та/або символів не існує. Однак обмеження з Розділу VII Закону «Про громадянські права» продовжують застосовуватись, якщо роботодавець має більш ніж 15 співробітників.

2. Канада

49. Згідно з канадською Хартією прав та свобод 1982 року (Хартія), релігійна свобода захищається Конституцією. Стаття 1 Хартії надає державі повноваження втручатися в свободу віросповідання у спосіб, який є найменш обмежувальним, з метою «непоборного державного інтересу» (див. справу «Б(Р) проти Товариства допомоги дітям Торонтської метрополії» (*B(R) v. Children's Aid Society of*

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

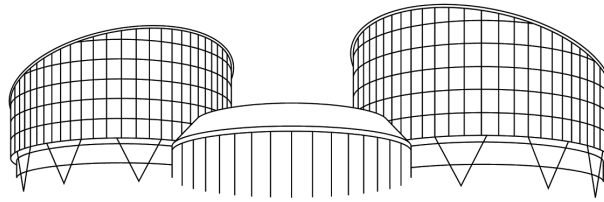
Metropolitan Toronto) (1995) 1 SCR 315). Від канадських роботодавців в цілому очікується, щоб вони пристосовували свої правила внутрішнього трудового розпорядку, які мають непропорційний вплив на певні релігійні меншини. Стандарт, що застосовується судами в цьому зв'язку, полягає в «розумному пристосуванні» (див. справу «*R проти Big M Drug Mart Limited*» (1985) 1 SCR 295). Останнє судове провадження з цього питання сфокусувалося на правах сикхів носити на роботі тюрбан або кирпан. У справі «*Біндер проти Канадської державної залізничної компанії*» (*Bhinder v. Canadian National Railway Co.*) (1985) 2 SCR 561 Верховний суд постановив, що позивач не міг носити тюрбан на роботі, оскільки він заважав його здатності носити каску. Суд визнав це «добрсовісною професійною вимогою». Замість того, щоб намагатися визначити, що становить релігію або релігійну практику, канадські суди більше займаються розглядом питання про ширість переконання, яке має зв'язок із релігією, на практиці (див. справу «*Синдикат Норткреста проти Амселема*» (*Syndicat Northcrest v. Amselem*) (2004) 2 551 SCR). У справі «*Мултані проти Комісії школи Маргерит-Буржуа*» (*Multani v. Commission scolaire Marguerite-Bourgeoys*) (2006) 1 SCR 256, в якій Верховний суд Канади підтвердив право студента-сикха на носіння в школі кирпана, суд не проводив теологічного аналізу центрального значення кирпана для сикхізму. Замість цього суд дійшов висновку про те, що позивач «лише повинен був довести, що його особисте та суб'єктивне переконання в релігійній значущості кирпана було щирим».

ПРАВО

...

51. Перша, друга та четвертий заявники скаржилися, що санкції, від яких вони постраждали на роботі, порушили їхні права за статтею 9 Конвенції, взятою окремо або в поєднанні зі статтею 14. Третя заявниця скаржилася на порушення статей 14 та 9, взятих разом.

Стаття 9 передбачає:

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

«1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 14 передбачає:

«Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою».

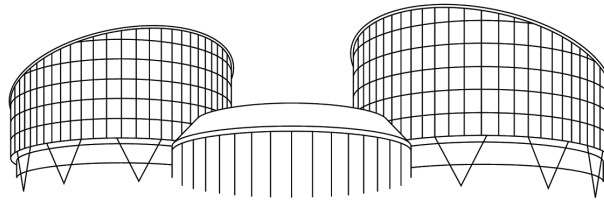
...

III. СУТЬ

A. Доводи сторін

1. Уряд

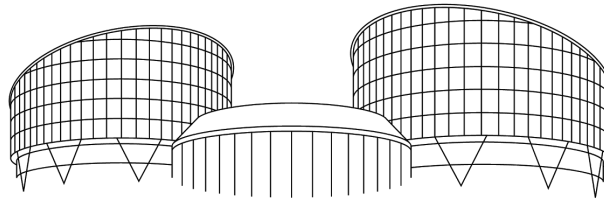
58. Стосовно скарг першої, другої та четвертого заявників за статтею 9, взятою окремо, уряд послався на практику Суду про те, що дане положення не захищає кожену дію або форму поведінки, мотивованої або натхненої релігією чи переконаннями. Він стверджував, що поведінка, мотивована або натхненна релігією чи переконаннями, але яка не є актом релігійної практики в загальновизнаній формі, не підпадає під захист статті 9. Уряд послався на беззаперечні висновки суду з трудових спорів щодо першої та другої заявниць, що кожна з них хотіла відкрито носити натільний хрестик в якості індивідуального прояву віри. Аргумент про те, що відкрите носіння хрестика є загальновизнаною формою практичного вираження християнської віри, а тим більше вважається обов'язковою вимогою, ніким не висувався. Бажання першої та другої заявниць відкрито носити хрестик, навіть якщо до цього їй могла спонукати щира релігійна відданість, не є визнаною релігійною практикою або вимогою

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

християнства, а тому не підпадає під дію статтю 9. Подібно цьому, заперечення пана Макфарлейна щодо надання психосексуальної терапії одностатевим парам не могло вважатися практичним вираженням релігії в загально визнаній формі.

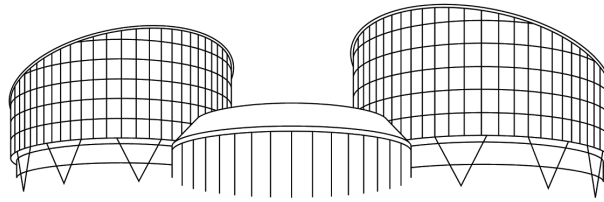
59. В якості альтернативи уряд стверджував, що навіть якщо відкрите носіння хрестика або відмова від надання певних послуг гомосексуальним парам і були сповіданням релігійних переконань, а отже й правом, захищеним статтею 9, втручання в таке право стосовно будь-кого із заявників не було. Він послався на рішення Палати лордів у справі «*P (Бегум) проти керуючих середньої школи Денбі*» (див. вище, пункт 46), в якому лорд Бінгхем проаналізував страсбурзьку практику, застосовну до ситуацій, в яких люди добровільно працевлаштовуються на роботу, в якій немає місця практичному вираженню їхньої релігії, але при цьому для них відкриті інші засоби практичного виконання або дотримання їхньої релігії або ритуалів без надмірних труднощів або незручностей. Лорд Бінгхем дійшов висновку, що страсбурзька практика сформувала «чітку та надзвичайно послідовну низку судових рішень», які ясно давали зрозуміти, що втручання в права за статтею 9 за таких обставин не буде. Обставини, за яких передбачувалось або встановлювалося втручання в права за статтею 9, виникали тоді, коли навіть звільнившись, шукаючи альтернативну роботу або навчаючись в іншому навчальному закладі, особи не могли уникнути вимоги, несумісної з їхніми релігійними переконаннями (наприклад, справи «*Kokkinakis проти Греції*», рішення від 25 травня 1993 року, Series A no. 260-A; «*Leyla Şahin проти Туреччини*» [ВП], № 44774/98, ECHR 2005-XI; «*Ahmet Arslan проти Туреччини*» (прийнятність), № 41135/98). Однак в цій справі перша та друга заявниці отримали дозвіл від своїх роботодавців носити натільний хрестик на роботі за умови, що він буде прикритий під час роботи з клієнтами або пацієнтами. Справа третьої заявниці нічим не відрізнялася від справи «*Pichon та Sajous проти Франції*» (прийнятність), № 49853/99, ECHR 2001-X), в якій Суд дійшов висновку, що фармацевти, які не бажали продавати контрацептиви, не були жертвами втручання в їхні права за статтею 9, оскільки вони були в змозі проявити свої релігійні переконання різними способами поза межами роботи. Кожен з даних заявників був вправі шукати іншу роботу; більше того, нинішні роботодавці першої та другої заявниць запропонували їм інші посади при тій самій оплаті праці, які не передбачали обмежень їхньої свободи носити хрестик.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

60. Уряд також підкреслив, що перша та четвертий заявники працювали в приватних компаніях. Тому їхні скарги були пов'язані не з прямим втручанням з боку держави, а з твердженням, що держава зробила не все, що від неї вимагається за статтею 9, щоб забезпечити, щоб їхні приватні роботодавці дозволили їм виражати свої релігійні переконання на роботі. Уряд підкреслив, що можливість накладання на державу позитивних зобов'язань за статтею 9 повинна допускатися лише тоді, коли невжиття державою заходів перешкодило особі в її вільному вираженні своєї релігії на практиці. На сьогоднішній день існує лише одна справа, в якій Суд визнав порушення державою позитивних зобов'язань за статтею 9, а саме - «Члени Глданської конгрегації Свідків Іегови (*Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses*) та інші проти Грузії», № 71156/01, рішення від 3 травня 2007 року, в якій державні органи влади не вжили жодних заходів після жорстокого нападу групи православних віруючих на конгрегацію Свідків Іегови. Однак дана справа зовсім інша. Того факту, що ці заявники були вправі звільнитися та знайти роботу в іншому місці або ж сповідувати свою релігію поза межами роботи, було достатньо, щоб гарантувати їхні права за статтею 9 в національному законодавстві. У будь-якому разі, навіть якщо держава й мала певні позитивні зобов'язання за статтею 9 по відношенню до дій приватних роботодавців, ці зобов'язання було виконано у Сполученому Королівстві протягом відповідного періоду шляхом прийняття в 2003 році Положення «Про рівність у сфері зайнятості (релігію або переконання)» (див. вище, пункт 41). Правило 3 визначає «дискримінацію» як таку, що включає пряму релігійну дискримінацію (тобто, поводження зі співробітником менш сприятливо з причини його релігії або переконань) та непрямую релігійну дискримінацію (застосування положення, критерію або практики, які ставлять осіб тієї ж релігії, що й співробітник, в особливо не вигідне становище, стосовно якого роботодавець не може довести, що воно було пропорційним засобом досягнення законної мети).

61. В якості альтернативи за статтею 9 уряд стверджував, що вжиті роботодавцями заходи були пропорційними законній меті в кожній справі. Що стосується першої заявниці, компанія «Бритиш Ейрвейз» мала право дійти висновку, що носіння форменого одягу відіграло важливу роль у підтримці професійного іміджу та у сприянні розпізнанню бренду компанії, і за контрактом вона мала право наполягати на тому, щоб її співробітники носили формений одяг. До подій, що розглядаються, обмеження на носіння видимих аксесуарів на шії не

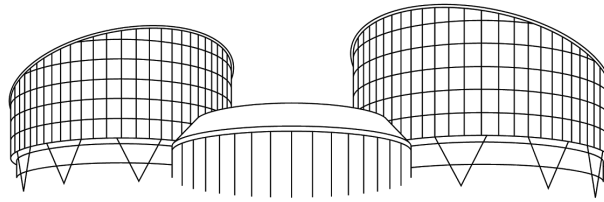

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

призвело до жодної повідомленої проблеми в межах численного персоналу компанії, який носить формений одяг. Перша заявниця не висунула заперечень проти кодексу форменого одягу та не домогалася його перегляду або ж отримання дозволу носити хрестик; замість цього вона вирішила продовжувати роботу в порушення кодексу. Під час розгляду компанією «Бритиш Ейрвейз» скарги заявниці їй було запропоновано посаду з аналогічною оплатою праці та без контактів з клієнтами, але замість цього вона вирішила залишитися вдома. У листопаді 2006 року, п'ять місяців після того, як перша заявниця розпочала процедуру розгляду скарг, компанія «Бритиш Ейрвейз» сповістила про перегляд своєї політики стосовно відкритого носіння релігійних символів, а в січні 2007 року після консультацій зі співробітниками та представниками профспілки було ухвалено нову політику, яка дозволяла відкрите носіння релігійних символів.

62. Стосовно другої заявниці уряд підкреслив, що метою обмеження було зменшення ризику травмування під час роботи з пацієнтами. Обмеження були покладені також і на носіння релігійних символів нехристиянами з міркувань здоров'я та безпеки: наприклад, медсестрам-сикхам не дозволялося носіння браслетів «кара» або кинджалів «кирпан», а медсестри-мусульманки повинні були носити хіджаб в обтяжку, а не вільно спадаючий хіджаб. Це була законна мета, яка переслідувалася пропорційним чином, особливо беручи до уваги те, що організація з охорони здоров'я запропонувала другій заявниці неклінічну посаду з аналогічною зарплатнею.

63. Уряд погодився, що третя заявниця щиро вірила, що цивільні партнерства суперечать закону Божому, і що пан Макфарлейн щиро вірив, що гомосексуалізм є гріхом, і що він не повинен робити нічого, що могло б безпосередньо його схвалювати. Разом з тим, уряд також зазначив, що район Іслінгтон в м. Лондон та організація «Рілейт» були віддані наданню послуг на недискримінаційній основі. Це вочевидь було законною метою, яку переслідували місцеві органи влади або служба консультувань з питань взаємостосунків. У кожній справі вимога з боку роботодавця, щоб всі співробітники виконували свої функції без дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, була пропорційною метою. Положення 2003 року та Положення 2007 року (див. вище, пункти 41-42) забезпечують у Сполученому Королівстві баланс між правом на сповідування релігійних переконань та правами інших осіб на те, щоб не піддаватися дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації. Це те питання, що підпадає під свободу розсуду, надану національним

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

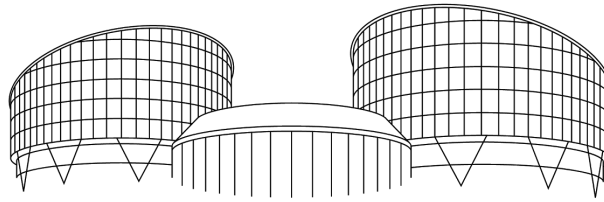
органам влади за статтею 9, які знають, як саме необхідно забезпечити такий баланс. Крім того, Суд повинен використати цей самий підхід стосовно пропорційності та свободи розсуду незалежно від того, чи розглядатиме він ці справи лише за статтею 9, або ж за статтею 14, взятою в поєднанні зі статтею 9.

2. Перша заявниця

64. Перша заявниця стверджувала, що відкрите носіння хрестика є загальновизнаною формою сповідання християнства. Вона також стверджувала, що в будь-якому разі формулювання урядом перевірки, яку необхідно задовольнити для того, щоб застосовувалася стаття 9, шляхом посилання на «акт сповідання релігії в загальновизнаній формі», є неправильним. Така перевірка є занадто невизначеною для того, щоб її можна було здійснити на практиці; вона вимагала б, щоб суди приймали рішення з питань теологічних дискусій, що явно виходить поза рамки їхньої компетенції. Крім того, вона не підтримується практикою Суду.

65. Вона також стверджувала, що обмежене тлумачення того, що становить втручання в права за статтею 9, буде несумісним з тією важливістю, яку Суд надає свободі віросповідання. Жодне інше фундаментальне право не підлягає доктрині, згідно з якою втручання не буде, якщо особа мала можливість уникнути обмеження, наприклад, звільнившись з роботи та знайшовши іншу роботу, як і не можна вважати, що особа «відмовилася» від свого права, продовжуючи працювати на тій самій роботі. Суд повинен тлумачити Конвенцію у світлі сьогодення. Наявність у заявниці будь-яких засобів уникнення обмеження слід брати до уваги для цілей статті 9 § 2 при розгляді питання про те, чи було обмеження виправданим, а не для цілей статті 9 § 1 в якості підстави для висновку про те, що втручання не було взагалі. У цій справі мало місце однозначне втручання: першій заявниці заборонили відкрито носити натільний хрестик, який вона вважає центральним символом своєї віри; вона вважала, що виконання кодексу носіння форменого одягу є глибоко принизливим та образливим; крім того, втрата її заробітку за чотири місяці призвела до значних фінансових проблем.

66. Перша заявниця стверджувала, що національне законодавство, так як воно було витлумачене та застосоване англійськими судами в її справі, належним чином не захистило її права за статтею 9. Їй було відмовлено в захисті за

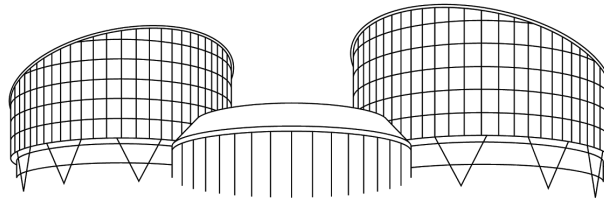
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

національним законодавством через її абсолютно щире та православне бажання сповідувати свою віру шляхом носіння хрестика, оскільки вона не змогла довести, що це біблейська вимога або сповідання віри, що широко практикується. Крім того, передбачена національним законодавством перевірка, яка полягає у створенні несприятливих умов для групи, є юридично невизначеною та за своєю суттю допускає створення свавільних результатів. Суд ніколи не говорив, що позитивне зобов'язання за статтею 9 повинне накладатися на державу лише у виняткових випадках, і в принципі жодної причини, щоб вважати протилежне, немає. У даній справі мала місце триваюча нездатність з боку уряду Сполученого Королівства впровадити законодавство, яке було б достатнім для того, щоб дати можливість особам, які знаходяться у становищі заявниці, захистити свої права.

3. Друга заявниця

67. Друга заявниця стверджувала, що відкрите носіння хрестика або розп'яття безперечно є аспектом сповідання на практиці християнства в загально визнаній формі. Проведення різниці між «вимогами» та «не-вимогами» релігії та надання захисту за статтею 9 лише релігійним «вимогам» є неправильним. Такий підхід занадто високо підніме поріг захисту і він не узгоджується з підходом національних судів в таких справах, як: «*P (Воткінс Сінгх) проти середньої школи Абердаре*» (*R (Watkins Singh) v. Aberdare High School*) та «*Вільямсон*» (див. вище), а також цього Суду у справах «*Московська філія Армії спасіння (Moscow Branch of the Salvation Army) проти Росії*», № 72881/01, ECHR 2006-XI; «*Jakóbski проти Польщі*», № 18429/06, рішення від 7 грудня 2010 року; та «*Vaoyatyan проти Вірменії*» [ВП], № 23459/03, ECHR 2011. Крім того, якщо стверджувати, що лише обов'язкові релігійні практики підпадають під дію статті 9, це створить більш високий рівень захисту для релігій, які містять спеціальні правила, яких необхідно дотримуватися, і менш високий рівень захисту для релігій, які не містять подібних правил, зокрема для християнства.

68. Друга заявниця не погодилася з доводом уряду про те, що вимога про зняття або прикриття її хрестика на роботі не становила втручання в її право сповідувати свою релігію або переконання. Хоча більш рання практика Комісії та Суду могла підтримувати твердження уряду, в більш пізніх справах стосовно обмежень на носіння релігійних символів у навчальних закладах і на роботі Суд визнав, що мало місце втручання (див., наприклад, справи «*Dahlab проти*

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

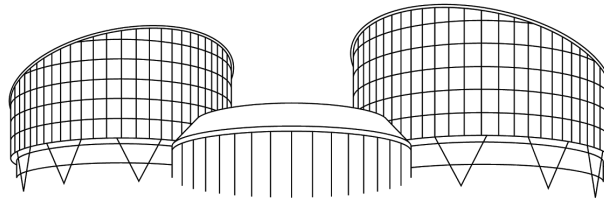
Швейцарії» (прийнятність), № 42393/98, ECHR 2001-V; *«Leyla Şahin»*, згадана вище, *«Dogru проти Франції»*, № 27058/05, рішення від 4 грудня 2008 року).

69. Насамкінець друга заявниця пояснила, що втручання не було виправдане за статтею 9 § 2. Хоча стверджувана мета обмеження полягала в зниженні ризику травмувань під час роботи з літніми пацієнтами, в суді з трудових спорів не було наведено жодних доказів того, що носіння хрестика спричинило проблеми зі здоров'ям або безпекою. Друга заявниця також стверджувала, що ці факти призвели до порушення її прав за статтею 14, взятою в поєднанні зі статтею 9, посиляючись на стверджувану відмінність у поводженні з нею з боку органу охорони здоров'я порівняно з поводженням із послідовниками інших релігій (щодо яких див. вище, пункт 55).

4. Третя заявниця

70. Третя заявниця скаржилася на порушення статті 14, взятої в поєднанні зі статтею 9, а не на порушення статті 9, взятої окремо, оскільки вона вважала, що її було піддано дискримінації за релігійною ознакою. Вона стверджувала, що її дії, за які вона була дисциплінарно покарана, були сповіданням релігії, і що скарги безперечно досягли нижнього порогу, необхідного для застосування статті 14, а саме, що вони підпадали під сферу застосування статті 9. Вона також стверджувала, що місцеві органи влади, не забезпечивши з нею поводження, відмінного від поводження з іншими співробітниками, які не мали добросовісних заперечень проти реєстрації цивільних партнерств, піддали її непрямій дискримінації. Місцевий орган влади міг би розумно пристосувати її релігійні переконання, а його відмова від прийняття менш обмежувальних засобів була непропорційною за статтями 14 та 9.

71. Третя заявниця стверджувала, що Суд повинен вимагати надання «дуже вагомих підстав» для виправдання дискримінації за релігійними ознаками. Як і вразливі категорії, щодо яких на сьогодні Суд вимагає надання «дуже вагомих підстав» (зокрема, стать, сексуальна орієнтація, етнічне походження та національність), релігійна віра становить ключовий аспект ідентичності особи. Крім того, раса, національність та релігія часто взаємопов'язані; їх пов'язує одне з одним також і Суд (див. справи *«Sejdić та Finčić проти Боснії та Герцеговини»* [ВП], №№ 27996/06 та 34836/06, § 43, ECHR 2009, та *«Kıncı проти Туреччини»* [ВП], № 25781/94, § 309, ECHR 2001-IV).

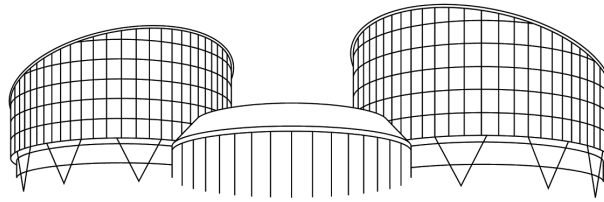

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

72. Третя заявниця погодилася з тим, що цілі, які переслідували місцеві органи влади, були законними, а саме - забезпечення доступу до послуг незалежно від сексуальної орієнтації та декларація чіткого зобов'язання не піддавати дискримінації. Разом з тим, вона не вважала, що уряд довів, що існувала розумна пропорційність між цими цілями та використовуваними засобами. Вона підкреслила, що вона працювала в якості реєстратора шлюбів до зміни законодавства, яке дозволило укладання цивільних партнерств, і що засади, на яких вона працювала, було принципово змінено. Місцевий орган влади мав право не призначати її в якості реєстратора цивільних партнерств та міг продовжувати надавати ефективні послуги з реєстрації цивільних партнерств, пристосувавши при цьому добросовісне заперечення заявниці. Це заперечення стосувалося участі у створенні правового статусу, заснованого на інституті, який вона вважала шлюбом лише за назвою; заявниця не проявляла жодних упереджень по відношенню до гомосексуалістів. У будь-якому разі, не можна припускати, що якби орган місцевої влади пристосував переконання заявниці, він вважався б таким, що схвалює їх. Наприклад, коли держава дозволила лікарям, яких вона найняла, відмовитися від проведення абортів, це не обов'язково означало, що держава схвалила погляди лікарів; це радше був знак толерантності з боку держави. Проте в будь-якому випадку орган місцевої влади неналежно взяв до уваги свій обов'язок щодо дотримання нейтралітету. Він не зміг забезпечити баланс між наданням послуг таким чином, щоб не допустити дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та при цьому уникнути дискримінації своїх власних співробітників за релігійною ознакою.

5. Четвертий заявник

73. Пан Макфарлейн не погодився з позицією уряду про те, що його прихильність до іудейсько-християнської моралі, пов'язаної з питаннями сексуальних стосунків, не була сповіданням релігійного переконання, незважаючи на те, що релігія універсально встановлює чіткі моральні та сексуальні рамки. Він зазначив, що твердження про те, що не кожна дія, мотивована або натхнена релігійним переконанням, отримує захист, є банальним; це є вірним для будь-якого іншого права за Конвенцією, яке може бути обмежене, наприклад, для свободи слова та права на повагу до приватного життя. Належний стандарт, використовуваний Судом, полягає в тому, що будь-яке втручання у

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

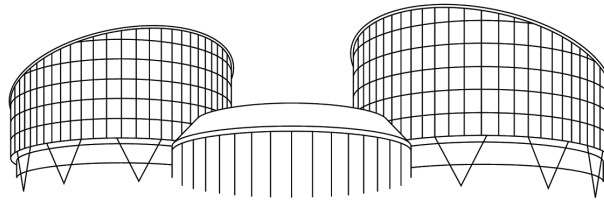
свободу думки, совісті та релігії повинне бути необхідним в демократичному суспільстві та пропорційним законній переслідуній меті. При визначенні свободи розсуду, яка надається державі в питанні обмеження свободи релігії, Суд повинен брати до уваги те, що стоїть на кону, зокрема, необхідність підтримання істинного релігійного плюралізму, притаманного концепції демократичного суспільства. Захист за статтею 9 буде позбавлений змісту, якщо він не виходитиме за межі простого забезпечення приватного сповідуння релігійної віри чи переконань в загально визнаній формі там, де саме держава визначає це питання.

74. Пан Макфарлейн підкреслив, що звільнення з роботи та нанесення шкоди його професійній репутації було однією з найсуворіших санкцій, яку можна накласти на особу, і це слід брати до уваги при визначенні меж свободи розсуду. Заявник працював на приватну компанію, яка за законом не мала жодного зобов'язання надавати послуги, про які йде мова. Можна було б посилати гомосексуальних клієнтів до інших консультантів. Було нереальним вимагати від заявника змінити роботу або кар'єру через його моральне неприйняття гомосексуалізму; те ж саме не вимагалось б від гомосексуаліста, який втратив роботу на дискримінаційних підставах.

6. Треті сторони

75. Усього отримали дозвіл на подачу письмових зауважень згідно з правилом 44 § 2 Регламенту Суду та статтею 36 § 2 Конвенції дванадцять третіх сторін (див. вище, пункт 5).

76. Декілька третіх сторін надали зауваження щодо того, чи можна вважати носіння натільного хрестика сповідунням релігійного переконання. Агенція «Premier Christian Media», д-р Пітер Форстер (Peter Forster), єпископ Честерський, Ніколас Рід (Nicholas Reade), єпископ Блекбернський та єпископ Майкл Назір-Алі на додаток до посилання на нещодавнє рішення Суду у справі «*Lautsi та інші проти Італії*» [ВП], № 30814/06, ECHR 2011 (витяги), зазначили, що хрест є загально визнаним християнським символом та «самоочевидним проявом» християнської віри. Крім того, вони, а також Комісія з питань рівності та прав людини, асоціація «Giuseppi Dossetti: i Valori» та лорд Кері Кліфтонський стверджували, що правильний підхід до оцінки сповідуння релігійних переконань є суб'єктивним. Зокрема, вони стверджували, що ідея «обов'язкової

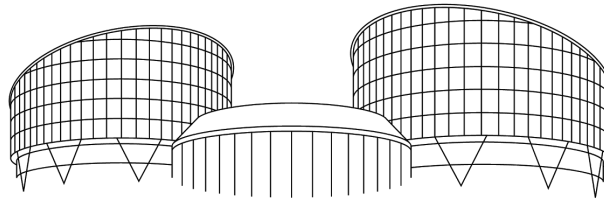

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

вимоги» була занадто високою та надмірно спрощеною. Агенція «Premier Christian Media», асоціація «Giuseppi Dossetti: i Valori» та єпископ Майкл Назір-Алі закликали Суд постановити, що оцінка достовірності релігійних переконань або сповідувань не є питанням, яке має вирішуватися державою або роботодавцем. Комісія з питань рівності та прав людини рекомендувала, щоб відповідна перевірка, яка впливає з більш недавньої практики Суду, в першу чергу сфокусувалася на переконаннях послідовника тієї чи іншої віри. На протипагу цьому, Національне світське товариство зазначило, що національні суди зробили фактичні висновки щодо питання про те, чи був певний вид сповідування релігії обумовлений «наказом совісті» або ж «просто бажанням самовиразитися». Воно вважало, що Суд повинен вкрай неохоче втручатися в ці фактичні висновки.

77. З питання про те, коли саме має встановлюватися втручання за статтею 9, Комісія з питань рівності та прав людини стверджувала, що суди у Сполученому Королівстві по суті гарантують різні рівні захисту для осіб, які відстоюють чисто релігійну ідентичність, на відміну від осіб, чия релігійна та расова ідентичності переплітаються (див. справу «*P (Воткінс-Сінгх) проти Адміністративної ради середньої школи для дівчаток Абердаре*» [2008] EWHC 1865 (Admin)). Крім того, вони підкреслили, що питання про втручання повинне брати до уваги не лише вибір, який зробила особа, наприклад, вибір конкретного типу працевлаштування, а й також дії роботодавця. Декілька інших третіх сторін чітко зазначили, що примушення працівника робити образливий вибір між своєю роботою та вірою є абсолютно неправильним. Національне світське товариство обрало інший підхід, наголошуючи, що «свобода звільнитися з роботи є максимальною гарантією свободи совісті». Відштовхуючись від цього, воно стверджувало, що жодного позитивного зобов'язання держави щодо захисту працівників від вимог стосовно носіння форменого одягу або інших вимог не існує.

78. У зв'язку з питанням про пропорційність та обґрунтованість втручання в права, гарантовані статтею 9, декілька третіх осіб (Європейський центр права та справедливості, д-р Ян Камогурський та Фонд оборони Альянсу, Комісія з питань рівності та прав людини, асоціація «Giuseppi Dossetti: i Valori», єпископ Майкл Назір-Алі; лорд Кері та Інститут Клепхема і KLM) послалися на концепцію «розумного пристосування» або, як висловився лорд Кері, «взаємності поваги». У загальних рисах вони стверджували, що аналіз Суду на пропорційність повинен

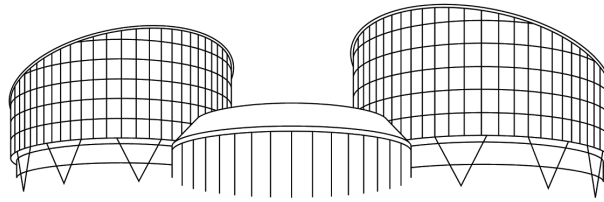
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

брати до уваги можливість пристосування релігійних переконань та практик особи. Вони наголосили на необхідності певного компромісу між конкуруючими правами в демократичному та плюралістичному суспільстві. Виходячи з цього, якщо релігійні практики особи негативно не впливають на надання послуг або неналежно не впливають на роботодавця, то такі релігійні практики необхідно дозволити на роботі та захищати їх. У цьому зв'язку Фонд оборони Альянсу привернув увагу Суду до судової практики Сполучених Штатів Америки, яка вимагала розумного пристосування релігійних вірувань і практик настільки, наскільки таке пристосування не призведе до «невиправданих труднощів» для роботодавця. Організація «Свобода» зазначила, що при розгляді виправдання обмеження прав за статтею 9 державі-учасниці повинна надаватися «значна» свобода розсуду. З цим також погодилося й Національне світське товариство, яке привернуло увагу Суду до прийняття в 2010 році палатами парламенту законопроекту про рівність. Зазначалося, що через цей процес Сполучене Королівство детально розглянуло можливість прийняття винятку про «добросовісне заперечення». Воно зазначило, що той факт, що цей виняток було зрештою відкликано після всебічного обговорення, свідчив про те, що відповідна свобода розсуду повинна бути широкою. Міжнародна комісія юристів, професор Роберт Вінтерм'ют (Robert Wintemute), Міжнародна федерація ліг з прав людини та ЛГБТ-Європа звернули увагу Суду на порівняльні матеріали, зазначаючи, що якщо до законодавства проти дискримінації робляться винятки, такі винятки, як правило, стосуються релігійних установ та організацій, а не окремих осіб. На відміну від думки інших третіх осіб, організація «Свобода» закликала Суд постановити, що при розгляді пов'язаних між собою питань пропорційності та пристосування необхідно брати до уваги вплив будь-якого пристосування на інших, особливо коли ці інші самі є представниками меншин та/або знаходяться в невідгідному положенні. Більше того, вона запропонувала Суду послатися на статтю 17 Конвенції, якщо це буде необхідним та доречним.

В. Оцінка Суду

1. Загальні засади за статтею 9 Конвенції

79. Суд нагадує, що свобода думки, совісті та релігії, закріплена в статті 9, є однією з основ «демократичного суспільства» за змістом Конвенції. У своєму

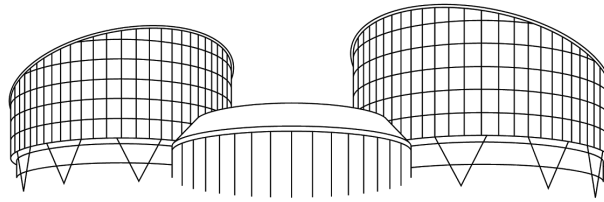

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

релігійному вимірі вона є одним з найбільш важливих елементів, з яких складається особистість віруючих та їхній світогляд; крім того, вона також є цінним надбанням і для атеїстів, агностиків, скептиків та байдужих. Від неї залежить плюралізм, який є невіддільним від демократичного суспільства та який протягом століть завойовувався дорогою ціною (див. справу *«Kokkinakis проти Греції»*, рішення від 25 травня 1993 року, § 31, Series A no. 260-A).

80. Релігійна свобода є передовсім питанням думки та совісті індивіда. Цей аспект права, викладеного в першому абзаці статті 9, - права мати будь-які релігійні переконання і змінювати свою релігію або переконання, - є абсолютним та безумовним. Однак, як далі викладено в статті 9 § 1, свобода віросповідання також включає в себе свободу сповідання свого переконання як одноособово та приватно, так і спільно з іншими та прилюдно. Сповідання релігійних переконань може приймати форму богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики та ритуальних обрядів. Доведення на словах та справах пов'язане з існуванням релігійних переконань (див. згадану вище справу *«Kokkinakis»*, § 31, а також справу *«Leyla Şahin проти Туреччини»* [ВП], № 44774/98, § 105, ECHR 2005-XI). Оскільки сповідання однією особою своїх релігійних переконань може мати вплив на інших, розробники Конвенції обмежили цей аспект свободи релігії в порядку, встановленому в статті 9 § 2. Цей другий пункт передбачає, що будь-яке обмеження, яке накладається на свободу особи сповідати свою релігію або переконання, повинне бути встановлене законом та бути необхідним в демократичному суспільстві в переслідуванні однієї або більше законних цілей, передбачених у ньому.

81. Право на свободу думки, совісті та релігії позначає погляди, які досягають певного рівня переконливості, серйозності, єдності та значущості (див. справи *«Bayatyan проти Вірменії»* [ВП], № 23459/03, § 110, ECHR 2011; *«Leela Förderkreis e.V. та інші проти Німеччини»*, № 58911/00, § 80, рішення від 6 листопада 2008 року; *«Jakóbski проти Польщі»*, № 18429/06, § 44, рішення від 7 грудня 2010 року). За умови виконання цих умов, обов'язок держави щодо нейтральності та неупередженості несумісний з будь-яким повноваженням з боку держави щодо оцінки легітимності релігійних переконань або способів, в які ці переконання виражаються (див. справи *«Manoussakis та інші проти Греції»*, рішення від 26 вересня 1996 року, Reports 1996-IV, p. 1365, § 47; *«Hasan та Chaush проти Болгарії»* [ВП], № 30985/96, § 78, ECHR 2000-XI; *«Refah Partisi*

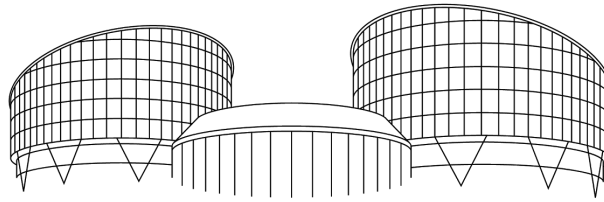

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

(*the Welfare Party*) *та інші проти Туреччини*» [ВП], №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, § 1, ECHR 2003-II).

82. Навіть якщо та чи інша віра досягає необхідного рівня переконливості та важливості, не можна сказати, що будь-яка дія, яка певним чином знайшла в ній натхнення чи мотивацію, або ж була вчинена під її впливом, становить «сповідання» віри. Так, наприклад, дії або бездіяльність, які безпосередньо не виражають відповідне переконання або які лише віддалено пов'язані з приписом віри, не підпадають під захист статті 9 § 1 (див. справи «*Skugar та інші проти Росії*», № 40010/04, ухвала щодо прийнятності від 3 грудня 2009 року, та, наприклад, «*Arrowsmith проти Сполученого Королівства*», звіт Комісії від 12 жовтня 1978 року, Decisions and Reports 19, р. 5; «*C. проти Сполученого Королівства*», звіт Комісії від 15 грудня 1983 року, DR 37, р. 142; «*Zaoui проти Швейцарії*», № 41615/98, ухвала щодо прийнятності від 18 січня 2001 року). Для того, щоб певна дія вважалася «сповіданням» за змістом статті 9, вона має бути тісно пов'язана з релігією або переконанням. Прикладом може послужити богослужіння або молитва, які є частиною практичного вираження релігії або переконання в загально визнаній формі. Разом з тим, сповідання релігії або переконання не обмежується такими діями; існування досить тісного та прямого зв'язку між дією та переконанням, що стоїть в її основі, повинне встановлюватися в залежності від фактичних обставин кожної справи. Зокрема, від заявника не вимагається доведення того, що він діяв на виконання обов'язку, встановленого тією чи іншою релігією (див. справи «*Cha'are Shalom Ve Tsedek проти Франції*» [ВП], № 27417/95, §§ 73-74, ECHR 2000-VII; «*Leyla Şahin*», згадана вище, §§ 78 та 105; «*Bayatyan*», згадана вище, § 111; «*Skugar*», згадана вище; «*Pichon та Sajous проти Франції*» (прийнятність), № 49853/99, Reports of Judgments and Decisions 2001-X).

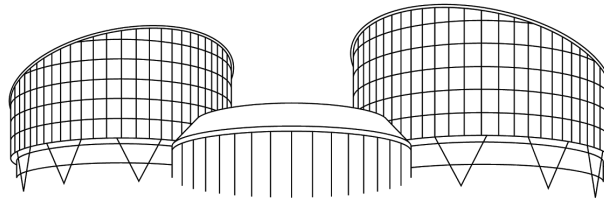
83. Дійсно, як стверджує уряд та як зазначив лорд Бінгхем у справі «*P (Бегум) проти керуючих середньої школи Денбі*» (див. вище, пункт 46), Суд та Комісія мали практику, яка свідчила про те, що якщо особа могла вжити заходи для того, щоб обійти обмеження, накладене на її свободу сповідання релігії або переконання, втручання в право за статтею 9 § 1 не буде, а тому обмеження не вимагатиме виправдання за статтею 9 § 2. Наприклад, у згаданій вище справі «*Cha'are Shalom Ve Tsedek*» Суд зазначив, що «втручання у свободу сповідання своєї релігії мало б місце лише тоді, коли незаконність здійснення ритуального

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

забою унеможлиблювала споживання ультра-ортодоксальними євреями м'яса тварин, забитих згідно з релігійними приписами, які вони вважали застосовними». Однак цей висновок можна пояснити висновком Суду про те, що дотримання даної релігійної практики та ритуальних обрядів у цій справі полягало у споживанні м'яса лише ритуально забитих тварин, сертифікованих на відповідність релігійних дієтичних законів, а не в будь-якій особистій участі в процесі ритуального забою та сертифікації (див. §§ 80 та 82). Ще доречнішими є справи, які стосуються обмежень, покладених роботодавцями на здатність працівників дотримуватися релігійної практики. Так, Комісія постановила в кількох рішеннях, що можливість звільнення з роботи та її зміни означала, що втручання в свободу віросповідання працівника не було (див., наприклад, справи «*Konttinen проти Фінляндії*», рішення Комісії від 3 грудня 1996 року, Decisions and Reports 87-A, р. 68; «*Stedman проти Сполученого Королівства*», рішення Комісії від 9 квітня 1997 року; див. для порівняння справу «*Kosteski проти «колишньої югославської Республіки Македонії*», № 55170/00, § 39, рішення від 13 квітня 2006 року). Однак Суд не застосував подібний підхід по відношенню до трудових санкцій, накладених на окремих осіб у результаті користування ними іншими правами, закріпленими в Конвенції, наприклад, правом на повагу до приватного життя за статтею 8, правом на свободу висловлення думки за статтею 10 або негативним правом не вступати до профспілки за статтею 11 (див., наприклад, справи «*Smith та Grady проти Сполученого Королівства*», №№ 33985/96 та 33986/96, § 71, ECHR 1999-VI; «*Vogt проти Німеччини*», рішення від 26 вересня 1995 року, § 44, Series A no. 323; «*Young, James та Webster проти Сполученого Королівства*», рішення від 13 серпня 1981 року, §§ 54-55, Series A no. 44). Враховуючи важливість свободи віросповідання в демократичному суспільстві, Суд вважає, що якщо особа скаржиться на обмеження свободи релігії на робочому місці, замість того, щоб говорити, що можливість змінити роботу нейтралізує будь-яке втручання в право, кращим підходом буде оцінити таку можливість у загальному балансі при розгляді питання про те, чи було обмеження пропорційним.

84. Згідно зі своєю практикою, Суд надає державам-учасницям Конвенції певну свободу розсуду при прийнятті рішення про те, чи потрібне втручання, та, якщо так, то до якого ступеню. Ця свобода розсуду йде пліч-о-пліч з європейським контролем та поширюється як на законодавство, так і на рішення, в

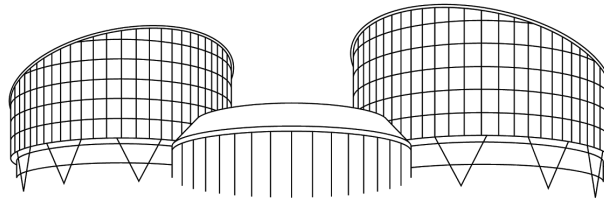
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

яких воно застосовується. Завдання Суду полягає в тому, щоб визначити, чи були заходи, прийняті на національному рівні, в принципі виправдані та пропорційні (див. згадані вище справи «*Leyla Şahin*», § 110; «*Bayatyan*», §§ 121-122; «*Manoussakis*», § 44). Якщо (як це стосується першої та четвертого заявників) оскаржувані дії були вчинені приватними компаніями, а тому не можуть бути безпосередньо пов'язані з діями держави-відповідача, Суд повинен розглянути ці питання з точки зору позитивного зобов'язання державних органів щодо забезпечення прав, передбачених статтею 9, тим, хто знаходиться під їхньою юрисдикцією (див., з відповідними змінами, справу «*Palomo Sánchez та інші проти Іспанії*» [ВП], №№ 28955/06, 28957/06, 28959/06 та 28964/06, §§ 58-61, ECHR 2011; див. також справу «*Інститут Отто Премінгера (Otto-Preminger-Institut) проти Австрії*», рішення від 25 листопада 1994 року, Series A no. 295, § 47). Межа між позитивними та негативними зобов'язаннями держави за Конвенцією не піддається точному визначенню; тим не менш, застосовні принципи є схожими. Зокрема, в обох контекстах слід брати до уваги справедливий баланс, який необхідно встановити між конкуруючими інтересами окремого індивіда та суспільства в цілому; при цьому в будь-якому разі береться до уваги свобода розсуду, якою користується держава (див. згадану вище справу «*Palomo Sánchez та інші*», § 62).

2. Загальні засади за статтею 14 Конвенції

85. Суд нагадує, що стаття 14 Конвенції не має самостійного існування, оскільки вона застосовується лише по відношенню до прав та свобод, гарантованих іншими матеріальними нормами Конвенції та протоколів до неї. Однак застосування статті 14 Конвенції не обов'язково передбачає порушення однієї або більше з таких норм, і в цьому сенсі вона є автономною. Для того, щоб стаття 14 застосовувалася, достатньо, щоб фактичні обставини справи підпадали під сферу застосування іншої матеріальної норми Конвенції чи протоколів до неї (див., наприклад, справу «*Thlimmenos проти Греції*» [ВП], № 34369/97, § 40, ECHR 2000-IV).

86. У своїй практиці Суд встановив, що лише відмінності в поведженні, засновані на характеристиках або «статусі», які можна ідентифікувати, можуть становити дискримінацією за змістом статті 14 (див. справу «*Carson та інші*

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

проти Сполученого Королівства» [ВП], № 42184/05, § 61, ECHR 2010). «Релігія» конкретно вказується в тексті статті 14 в якості забороненої ознаки дискримінації.

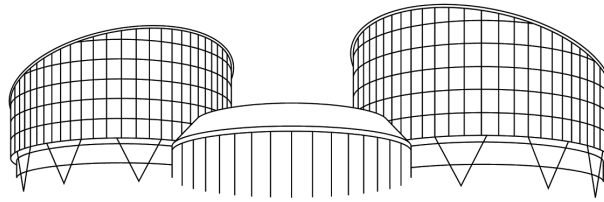
87. Як правило, для того, щоб виникло питання за статтею 14, повинна існувати відмінність у поведженні з особами, які знаходяться в аналогічних або відносно схожих ситуаціях (справа «*Burden проти Сполученого Королівства»* [ВП], № 13378/05, § 60, ECHR 2008). Однак це не є єдиним аспектом заборони дискримінації у статті 14. Право не піддаватися дискримінації при користуванні правами, гарантованими Конвенцією, також порушується, коли держави без будь-якого об'єктивного та розумного виправдання не поведуться по-іншому з особами, чиє становище значно відрізняється (згадана вище справа «*Thlimmenos»*, § 44; див. також «*D.H. та інші проти Чеської Республіки»* [ВП], № 57325/00, § 175, ECHR 2007, «*Runkee та White проти Сполученого Королівства»*, №№ 42949/98 та 53134/99, § 35, рішення від 10 травня 2007 року).

88. Така відмінність в поведженні між особами в порівняно схожих ситуаціях - або відсутність відмінного поведження з особами, які знаходяться в порівняно відмінних ситуаціях, - є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та розумного виправдання; іншими словами, якщо вона не переслідує законної мети або якщо немає розумного ступеню пропорційності між використовуваними засобами та переслідуваною метою. Держава-учасниця користується свободою розсуду в оцінці того, чи виправдовують різне поведження відмінності в ситуаціях, які в іншому залишаються подібними, і якщо так, то наскільки (згадана вище справа «*Burden»*, § 60). Межі цієї свободи можуть змінюватися в залежності від обставин, суті справи та її передісторії (згадана вище справа «*Carson та інші»*, § 61).

3. Застосування цих засад до фактичних обставин даних справ

а. Перша заявниця

89. Ані в національному судовому провадженні, ані в провадженні в цьому Суді сторони не оскаржували, що наполягання пані Евейди на тому, щоб відкрито носити хрестик на роботі, було мотивоване її бажанням проявити свою християнську віру. Керуючись принципами, викладеними вище, Суд вважає, що поведінка пані Евейди була сповіданням її релігійних переконань у вигляді

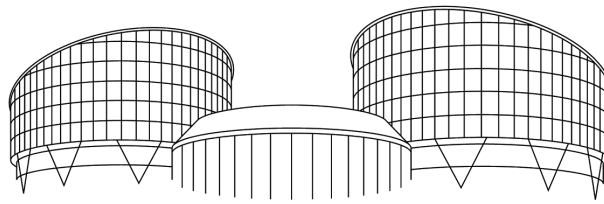
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

поклоніння та виконання релігійних практик і ритуальних обрядів, та як така підлягала захисту за статтею 9.

90. Пані Евейда працювала в приватній компанії «Бритиш Ейрвейз». 20 вересня 2006 року її відправили з роботи додому, оскільки вона відмовилася приховати свій хрестик в порушення кодексу компанії з носіння форменого одягу. Трохи більше місяця потому їй запропонували адміністративну посаду, яка не вимагала носіння нею форменого одягу. Однак вона вирішила не погоджуватися на таку пропозицію і замість цього залишалася вдома без збереження заробітної платні до 3 лютого 2007 року, коли компанія «Бритиш Ейрвейз» внесла поправки до свого кодексу форменого одягу та дозволила їй відкрито носити хрестик.

91. Суд вважає, що відмова компанії «Бритиш Ейрвейз» в період з вересня 2006 року по лютий 2007 року в дозволі на те, щоб заявниця залишатися на своїй посаді, маючи при цьому можливість відкрито носити хрестик, становила втручання в її право сповідувати свою релігію. Оскільки втручання не було безпосередньо пов'язане з діями держави, Суд повинен розглянути питання про те, чи виконали державні органи влади за всіх обставин свої позитивні зобов'язання за статтею 9; іншими словами, чи було достатньо гарантоване в національному правопорядку право пані Евейди вільно сповідувати свою релігію, і чи був дотриманий справедливий баланс між її правами та правами інших.

92. Як і велика кількість держав-учасниць (див. вище, пункт 47), Сполучене Королівство не має правових положень, які спеціально б регулювали носіння релігійного одягу та символів на роботі. Пані Евейда подала позов до національних судів про відшкодування шкоди, спричиненої прямою та непрямою дискримінацією всупереч правилу 3 Положення 2003 року (див. вище, пункт 41). У суді з трудових спорів сторони провадження погодилися, що він не має компетенції розглядати будь-який окремих або самостійний позов за статтею 9 Конвенції. Заявниця мала змогу послатися на статтю 9 в Апеляційному суді, хоча цей суд постановив, що жодного втручання в її права за статтею 9 не було. Тим не менш, хоча розгляд справи пані Евейди національними судами в першу чергу був зосереджений на скарзі на дискримінаційне поводження, зрозумілим є те, що легітимність кодексу носіння форменого одягу та пропорційність заходів, вжитих компанією «Бритиш Ейрвейз» по відношенню до пані Евейди, були детально розглянуті. Тому Суд не вважає, що відсутність спеціального захисту за національним законодавством сама по собі означала, що право заявниці

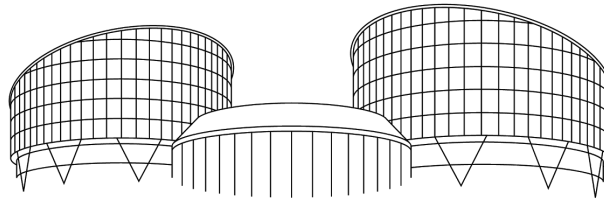

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

сповідувати свою релігію шляхом носіння релігійного символу на роботі було недостатньо захищене.

93. При розгляді питання про пропорційність заходів, вжитих компанією «Бритиш Ейрвейз» з метою виконання її кодексу носіння форменого одягу, національні судді кожного рівня погодилися, що мета кодексу була законною, а саме – підтримка певного іміджу компанії та сприяння розпізнаванню її бренду та персоналу. Суд з трудових спорів висловив думку, що вимога про дотримання кодексу була непропорційною, оскільки він не проводив різниці між предметом, який носить як релігійний символ, та ювелірним виробом, який носить лише в якості прикраси. Після подачі апеляції цей висновок був скасований Апеляційним судом, який дійшов висновку, що компанія «Бритиш Ейрвейз» діяла пропорційно. Приходячи до такого висновку, Апеляційний суд послався на фактичні обставини справи, встановлені судом з трудових спорів і, зокрема, на те, що дрес-код був чинним протягом декількох років і не призвів до жодних повідомлених проблем ані для заявниці, ані для будь-якого іншого співробітника; що пані Евейда подала офіційну скаргу, але потім вирішила вийти на роботу з хрестиком на видимому місці, не чекаючи на результати процедури розгляду своєї скарги; що компанія «Бритиш Ейрвейз» добросовісно розглянула це питання, щойно вона подала скаргу, включаючи консультативну процедуру та послідує послаблення вимог щодо носіння форменого одягу з метою надання дозволу відкрито носити релігійні символи; і що пані Евейді було запропоновано адміністративну посаду з аналогічною заробітною платнею протягом цього провадження, а в лютому 2007 року їй було поновлено на колишній посаді.

94. На думку Суду, очевидним є те, що ці фактори у своїй сукупності пом'якшили ступінь втручання, від якого постраждала заявниця, та повинні бути взяті до уваги, тим більше, що при оцінці пропорційності заходів, вжитих приватною компанією щодо своїх співробітників, національні органи влади, зокрема суди, діяли в межах свободи розсуду. Тим не менш, у цій справі Суд дійшов висновку, що справедливого балансу не було дотримано. На одній чаші ваг знаходилося бажання пані Евейди сповідувати свої релігійні переконання. Як зазначалося вище, це право є фундаментальним – як з тієї причини, що здорове демократичне суспільство повинне бути толерантним до плюралізму та різноманітності та підтримувати їх, так і з причини цінності для індивіда, який зробив релігію центральним принципом свого життя, мати здатність сповіщати

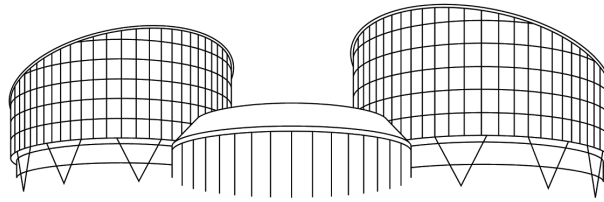
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

про цю віру інших. На іншій чаші ваг знаходилося бажання роботодавця створити певний корпоративний імідж. Суд вважає, що хоча ця мета була безсумнівно законною, національні суди приділили їй занадто багато уваги. Хрестик пані Евейди був непомітним та не міг пошкодити її професійному вигляду. Жодних доказів того, що носіння іншими співробітниками інших, раніше дозволених предметів релігійного одягу, зокрема тюрбанів та хіджабів, пошкодило компанії «Бритиш Ейрвейз», не було. Більше того, той факт, що компанія змогла внести зміни до кодексу форменого одягу, аби дозволити відкрите носіння прикрас релігійного значення, свідчить про те, що заборона, яка діяла до цього, не мала вирішального значення.

95. Суд приходить до висновку, що за таких обставин, коли немає жодних доказів реального посягання на інтереси інших, національні органи влади не достатньо захистили право першої заявниці на сповідування своєї релігії, в порушення позитивного зобов'язання за статтею 9. У світлі цього висновку він не вважає за необхідне розглядати окремо скаргу заявниці за статтею 14, взятою в поєднанні зі статтею 9.

в. Друга заявниця

96. Пані Чаплін також є практикуючою християнкою, яка носить на шії хрестик на ланцюжку з моменту своєї конфірмації в 1971 році. Під час подій, що розглядаються, вона працювала медсестрою в геріатричному відділенні, в якому існувала політика форменого одягу, заснована на керівних вказівках Міністерства охорони здоров'я. Зокрема, ця політика передбачала, що «для зменшення ризику травмування під час роботи з пацієнтами забороняється носіння намиста», і що будь-який член персоналу, який хотів носити конкретний предмет з релігійних чи культурних міркувань, повинен був спочатку підняти це питання перед своїм безпосереднім керівником, який не мав права необґрунтовано відмовити в дозволі. У 2007 році були запроваджені нові медичні туніки, в яких попередній комір було замінено на V-подібний виріз; відтак хрестик заявниці став більш помітним та відкритим як ззаду шії, так і спереду. Заявниці сказали зняти хрестик з ланцюжком. Коли вона відмовилася, її перевели в листопаді 2009 року на посаду, не пов'язану з виконанням сестринських функцій, і яка припинила своє існування в липні 2010 року. Вона поскаржилася до суду з трудових спорів на пряму та непряму дискримінацію. Суд відхилив скаргу на пряму дискримінацію,

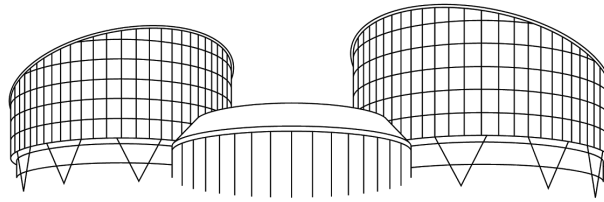
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

оскільки він встановив, що жодних доказів того, що із заявницею поводитися менш сприятливо порівняно з її колегами, які хотіли носити інші предмети з релігійних міркувань, не було. Він також відхилив скаргу на непряму дискримінацію, дійшовши висновку про те, що політика органу охорони здоров'я була пропорційною переслідуючій меті.

97. Як і стосовно пані Евейди та відповідно до викладених вище загальних засад, Суд вважає, що рішення другої заявниці носити хрестик з ланцюжком на роботі було проявом її релігійних переконань, і що відмова органу охорони здоров'я в наданні їй дозволу залишитися на посаді медсестри та при цьому носити хрестик була втручанням в її свободу сповідання своєї релігії.

98. Роботодавець другої заявниці був державною установою, а тому Суд повинен визначити, чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві для досягнення однієї з цілей, викладених у статті 9 § 2. У цій справі не вбачається жодної суперечки щодо того, що причина обмеження носіння прикрас, в тому числі релігійних символів, полягала в захисті здоров'я та безпеки медсестер та пацієнтів. Докази, надані до суду з трудових спорів, свідчили про те, що керівники заявниці вважали, що існував ризик того, що неспокійний пацієнт може схопитися за ланцюжок та потягнути за нього, тим самим поранивши себе або заявницю, або що хрестик гойдатиметься і, наприклад, торкнеться відкритої рани. Також існували докази того, що іншу медсестру-християнку попросили зняти хрестик з ланцюжком; двом медсестрам-сикхам сказали, що вони не можуть носити браслет або кирпан; і що хіджаби, які вільно спадають, заборонені. Заявниці надали можливість носити хрестик у вигляді брошки, прикріпленої до її форменого одягу, або ж приховати його під кофтою з високим коміром, надітою під тунікою, однак вона не вважала, що це буде достатнім, щоб відповідати її релігійним переконанням.

99. Суд вважає, що як і в справі пані Евейди, важливість для другої заявниці отримання дозволу сповідувати свою релігію, носячи свій хрестик відкрито, повинна мати велике значення при здійсненні балансу. Однак причина, з якої її попросили прибрати хрестик, а саме захист здоров'я та безпеки в лікарняному відділенні, була за своєю суттю більш значущою, ніж та, що застосовувалася по відношенню до пані Евейди. Крім того, це та сфера, в якій національним органам слід надавати широкі межі свободи розсуду. Керівники лікарні знаходяться в

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

кращій позиції для прийняття рішень стосовно безпеки в лікарні, ніж суд, а тим більше міжнародний суд, який не вивчав жодних прямих доказів.

100. Звідси випливає, що Суд не в змозі зробити висновок про те, що заходи, на які пані Чаплін скаржиться, були непропорційними. Звідси випливає, що втручання в її свободу сповідання релігії було необхідним у демократичному суспільстві, і що порушення статті 9 стосовно другої заявниці не було.

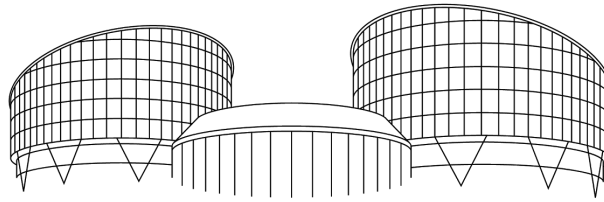
101. Крім того, він вважає, що фактори, які необхідно оцінити при здійсненні оцінки пропорційності заходів за статтею 14, взятою в поєднанні зі статтею 9, були б схожими, і що жодних підстав, на яких він може встановити порушення статті 14 в цій справі, також немає.

с. Третя заявниця

102. Суд зазначає, що третя заявниця є християнкою, яка притримується православної християнської точки зору, що шлюб є довічним союзом чоловіка та жінки. Вона вважає, що одностатеві союзи суперечать волі Божій, і що для неї буде неправильним брати участь у створенні для одностатевих пар інституту, прирівняного до шлюбу. Через її відмову погодитися бути призначеною в якості реєстратора цивільних партнерств проти неї було порушено дисциплінарне провадження, в результаті чого вона втратила роботу.

103. Третя заявниця не скаржилася за статтею 9, взятою окремо. Замість цього вона скаржилася, що стала жертвою дискримінації в результаті своїх християнських переконань у порушення статті 14, взятої в поєднанні зі статтею 9. На думку Суду, очевидним є те, що відмова заявниці від участі у створенні одностатєвого цивільного партнерства безпосередньо мотивована її релігійними переконаннями. Події, що розглядаються, підпадали під сферу застосування статті 9, а стаття 14 є застосовною.

104. Суд вважає, що відповідним фактором для порівняння в цій справі є реєстратор, який не має релігійних заперечень щодо одностатєвих союзів. Він погоджується з твердженням заявниці про те, що вимога місцевого органу влади, щоб всі реєстратори народжень, шлюбів та смертей також призначалися в якості реєстраторів цивільних партнерств, особливо негативно позначилася на ній через її релігійні переконання. Для того, щоб визначити, чи складало рішення місцевого органу влади не робити винятків для заявниці та інших, хто знаходився в її ситуації, непряму дискримінацію в порушення статті 14, Суд повинен розглянути

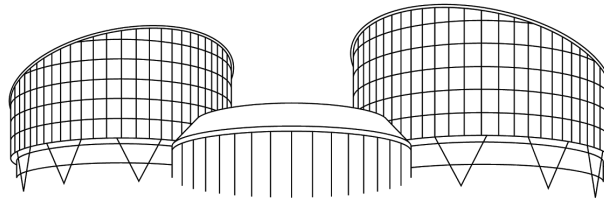

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

питання про те, чи переслідувала така політика законну мету і була пропорційною.

105. У цій справі Апеляційний суд постановив, що мета, переслідувана місцевим органом влади, полягала в наданні послуги, яка була не просто ефективною з точки зору практичності та результативності, але й такою, що відповідала загальній політиці, яка полягала в тому, щоб «бути роботодавцем та органом публічної влади, повністю відданим забезпеченню рівних можливостей, та який вимагає від усіх своїх співробітників діяти таким чином, щоб не піддавати дискримінації інших». Суд нагадує, що у своїх рішеннях по статті 14 він постановив, що відмінність у поводженні за ознакою сексуальної орієнтації вимагає особливо серйозних підстав в якості обґрунтування (див., наприклад, справи «*Karner проти Австрії*», № 40016/98, § 37, ECHR 2003-IX; «*Smith та Grady*», згадана вище, § 90; та «*Schalk та Kopf проти Австрії*», № 30141/04, § 97, ECHR 2010). Він також постановив, що одностатеві пари знаходяться у відносно подібній ситуації, що й різностатеві пари, з точки зору їхньої необхідності в юридичному визнанні та захисті їхніх стосунків, хоча оскільки практика в цьому відношенні все ще розвивається по всій Європі, держави-учасниці користуються широкою свободою розсуду щодо того, яким чином це досягається в рамках національного правопорядку (згадана вище справа «*Schalk та Kopf*», §§ 99-108). На цьому тлі очевидним є те, що мета, переслідувана місцевим органом влади, була законною.

106. Залишається визначити, чи були засоби, використані для досягнення цієї мети, пропорційними. Суд бере до уваги те, що наслідки для заявниці були серйозними: враховуючи силу її релігійних переконань, вона вважала, що в неї не було вибору, окрім як стикнутися з дисциплінарним провадженням, радше ніж бути призначеною реєстратором цивільних партнерств, і зрештою вона втратила роботу. Крім того, не можна сказати, що коли заявниця уклала свій трудовий договір, вона спеціально відмовилася від свого права на те, щоб сповідувати свої релігійні переконання шляхом висловлення заперечень проти участі у створенні цивільних партнерств, оскільки ця вимога була введена її роботодавцем згодом. Проте з іншого боку, політика місцевого органу влади була спрямована на забезпечення прав інших осіб, які також охороняються Конвенцією. Суд зазвичай надає національним органам широку свободу розсуду, коли мова йде про забезпечення балансу між конкуруючими правами за Конвенцією (див.,

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

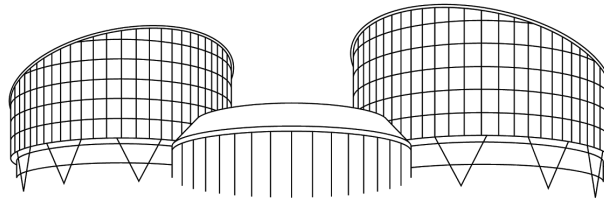
наприклад, справу «*Evans проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 6339/05, § 77, ECHR 2007-I). Беручи до уваги всі ці обставини, Суд не вважає, що національні органи влади, тобто роботодавець-місцевий орган влади, який порушив дисциплінарне провадження, а також національні суди, які відхилили позов заявниці про дискримінацію, переступили межі наданої їм свободи розсуду. Тому не можна говорити про те, що стосовно третьої заявниці мало місце порушення статті 14, взятої в поєднанні зі статтею 9.

d. Четвертий заявник

107. Головна скарга пана Макфарлейна стосувалася порушення статті 9 Конвенції, хоча він також скаржився на порушення статті 14, взятої в поєднанні зі статтею 9. Працюючи в приватній компанії, яка проводила політику, що вимагала від співробітників надання послуг як гетеросексуальним, так і гомосексуальним парам, він відмовився взяти на себе зобов'язання щодо надання психосексуального консультування одностатевим парам, що призвело до порушення проти нього дисциплінарного провадження. Його скарга на непряму дискримінацію, серед іншого, була відхилена судом з трудових спорів та апеляційним судом з трудових спорів, а Апеляційний суд відмовив йому в подальшому оскарженні рішень цих судів.

108. Суд погоджується з тим, що відмова пана Макфарлейна безпосередньо була мотивована його православними християнськими переконаннями про шлюб та сексуальні стосунки, і вважає, що його відмова взяти на себе зобов'язання щодо надання консультативних послуг гомосексуальним парам становила сповідування ним своїх релігійних вірувань та переконань. Позитивне зобов'язання держави за статтею 9 вимагало від неї забезпечення його прав за статтею 9.

109. Залишається визначити, чи виконала держава це позитивне зобов'язання і, зокрема, чи було забезпечено справедливий баланс між конкуруючими інтересами, які стояли на кону (див. вище, пункт 84). У своїй оцінці Суд візьме до уваги той факт, що втрата заявником роботи була суворою санкцією з важкими наслідками для нього. З іншого боку, заявник добровільно вступив на післядипломні курси з психосексуального консультування організації «Рілейт», знаючи що «Рілейт» проводить політику рівних можливостей, і що фільтрація клієнтів за ознакою сексуальної орієнтації не буде можливою (див. вище, пункти

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

32-34). Хоча Суд не вважає, що рішення особи укласти трудовий договір та взяти на себе обов'язки, які, як їй відомо, матимуть вплив на її свободу сповідувати свої релігійні переконання, є визначальним в питанні про те, чи мало місце втручання в права за статтею 9, це є фактором, який слід взяти до уваги при з'ясуванні того, чи був забезпечений справедливий баланс (див. вище, пункт 83). Однак для Суду найбільш важливим фактором, який слід взяти до уваги, є те, що дії роботодавця були спрямовані на забезпечення реалізації своєї політики щодо надання послуги без дискримінації. Тому державні органи користувалися широкою свободою розсуду у вирішенні питання про те, як саме забезпечити баланс між правом пана Макфарлейна сповідувати свої релігійні переконання та інтересом роботодавця в забезпеченні прав інших осіб. Враховуючи всі ці обставини, Суд не вважає, що в цій справі межі свободи розсуду було перевищено.

110. Таким чином, Суд не вважає, що відмова національних судів у задоволенні позову пана Макфарлейна призвела до порушення статті 9, взятої окремо або в поєднанні зі статтею 14.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

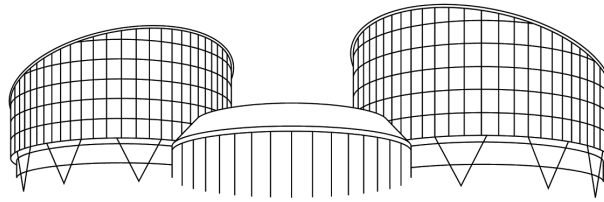
111. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

112. Пані Евейда вимагала присудження їй компенсації за втрату заробітку на загальну суму в 3 906,69 британських фунтів, а також відсотків за втрату заробітку. Вона також вимагала присудження компенсації за моральну шкоду у зв'язку з образою її почуттів. Через нездатність держави забезпечити належний національний засіб правового захисту вона стала жертвою тривалої кампанії дискримінаційного поведіння, що дало б їй право на присудження 30 000 британських фунтів на національному рівні.

113. Уряд зазначив, що заявлені суми є надмірними, враховуючи, що компанія «Бритиш Ейрвейз» переглянула та змінила свою політику щодо носіння

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

форменого одягу невдовзі після подачі пані Евейдою скарги, і що встановлення факту порушення буде достатньою справедливою сатисфакцією.

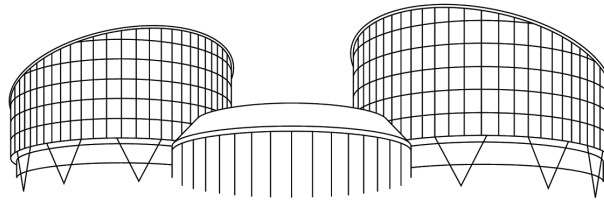
114. Суд встановив порушення стосовно пані Евейди на тій підставі, що національне законодавство, застосоване в її справі, не забезпечило належного балансу між захистом її права сповідувати свою релігію і правами та інтересами інших осіб. Разом з тим, він не вважає, що наявні в нього докази підтримують твердження пані Евейди про те, що вона понесла фінансові втрати в результаті порушення. 20 вересня 2006 року їй відмовили в дозволі на відкрите носіння хрестика на роботі, і вона вирішила піти додому та залишитися там, без збереження заробітної платні, допоки компанія «Бритиш Ейрвейз» не змінила свою політику в лютому 2007 року. 23 жовтня 2006 року, в очікуванні на завершення процедури розгляду скарги заявниці, їй запропонували адміністративну посаду, на якій не треба було носити формений одяг, зі збереженням її попередньої ставки оплати праці; вона вирішила не погоджуватися на цю пропозицію. Крім того, суд з трудових спорів зазначив у своєму рішенні, що сторони провадження, розпочатого в ньому, не оскаржували те, що в період з вересня 2006 року по лютий 2007 року заявниця отримала дохід, який був більш ніж вдвічі більший за втрачений нею заробіток. Зокрема, частини доходу були отримані через подарунки та пожертвування, а інші частини були заробітками з інших джерел. За цих обставин Суд не вважає, що від держави-відповідача слід вимагати відшкодування пані Евейді її втраченого заробітку. Разом з тим, Суд вважає, що порушення права пані Евейди сповідувати релігійні переконання безсумнівно викликали в неї значне занепокоєння, розчарування та страждання. Тому він присуджує їй 2 000 євро в якості компенсації моральної шкоди.

...

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД:

...

3. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, що мало місце порушення статті 9 Конвенції стосовно першої заявниці, і що необхідності в окремому розгляді її скарги за статтею 14, взятою в поєднанні зі статтею 9, немає;

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

4. *Постановляє* одностайно, що порушення статті 9, взятої окремо або в поєднанні зі статтею 14, стосовно другої заявниці не було;

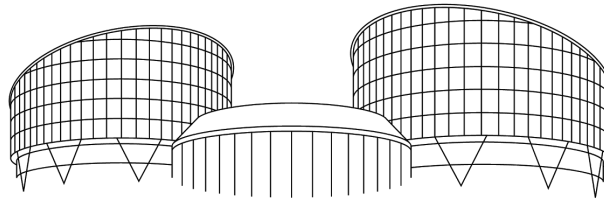
5. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, що порушення статті 14, взятої в поєднанні зі статтею 9, стосовно третьої заявниці не було;

6. *Постановляє* одностайно, що порушення статті 9, взятої окремо або в поєднанні зі статтею 14, стосовно четвертого заявника не було;

7. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, що держава-відповідач повинна виплатити першій заявниці протягом трьох місяців з моменту набуття цим рішенням статусу остаточного згідно зі статтею 44 § 2 Конвенції суму в 2 000 євро (дві тисячі євро), плюс будь-який податок, який може бути покладено на заявницю, в якості компенсації за моральну шкоду, яка має бути перерахована в фунти стерлінгів за курсом, чинним на день розрахунку, і що зі впливом зазначених вище трьох місяців і до розрахунку на названу суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, чинної у відповідний період невиплати цього платежу, плюс три відсоткові пункти;

...

9. *Відхиляє* одностайно решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 січня 2013 року згідно з правилом 77 §§ 2 та 3 Регламенту Суду.

Бйоргвінссон

Лоуренс Ерлі Девід Тор

Секретар Голова

У відповідності до статті 45 § 2 Конвенції та правила 74 § 2 Регламенту Суду, до рішення були надані наступні окремі думки суддів Братци та Девіда Тора Бйоргвінссона, а також суддів Вучініч та Де Гаetano.

ДТБ
ТЛЕ

Окремі думки не перекладались, однак їх викладено англійською мовою в офіційній мовній версії рішення, яке можна знайти в базі рішень Суду HUDOC.

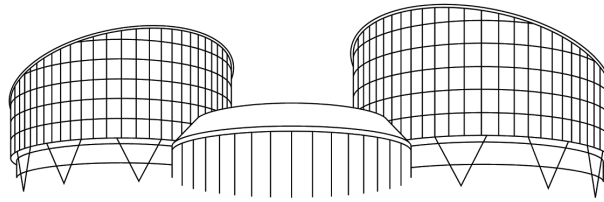
© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька мови. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду; також Суд не несе жодної відповідальності за його якість. Його можна завантажити з бази рішень Європейського суду з прав людини HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-яких інших баз даних, в яких Суд його також розмістив. Його можна відтворювати в некомерційних цілях за умови, що будуть зазначені повна назва справи та посилання на авторське право і Цільовий фонд «Права людини». Для використання будь-якої частини цього перекладу в комерційних цілях слід звертатися за наступною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

(www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.